

"Padežna značenja u Vebera i Katičića"

Baotić, Svjetlana

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:946442>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i njemačkoga jezika i
književnosti

Svjetlana Baotić

Padežna značenja u Vebera i Katičića,

diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Sumentorica: doc. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2014.

Sadržaj

Uvod	3
<i>Skladnja ilirskoga jezika</i> Adolfa Vebera Tkalčevića	4
Prilog 1	8
<i>Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika</i> , Radoslava Katičića	9
Padežna značenja u Veberovoj <i>Skladnji ilirskoga jezika</i>	12
Prilog 2	13
Nominativ	14
Genitiv besprijedložni	14
Genitiv prijedložni	18
Dativ besprijedložni	20
Dativ prijedložni	22
Akuzativ besprijedložni	23
Akuzativ prijedložni	24
Vokativ	27
Lokativ	28
Instrumental besprijedložni	29
Instrumental prijedložni	31
Padežna značenja u Sintaksi Radoslava Katičića	33
Nominativ	33
Genitiv	34
Dativ	39
Akuzativ	42
Vokativ	47
Lokativ	48
Instrumental	48
Usporedba	53

Uvod

U radu će se usporediti opis padeža u *Skladnji* Adolfa Vebera Tkalčevića kao predstavnika zagrebačke filološke škole i *Sintakse hrvatskoga književnoga jezika* Radoslava Katičića, kao najpotpunije suvremene sintakse. Bit će riječi o autorima, prostornom i vremenskom kontekstu u kojima su djela nastala, njihovom doprinosu hrvatskom jezikoslovlju, kritikama koje su im upućene i na koncu, padežnim opisima u objema sintaksama. Usporedit će se sličnosti i razlike opisa padeža s obzirom na gramatičku ulogu, semantičko značenje, opširnost opisa. Promatrat će se razvoj hrvatskoga jezikoslovlja u opisu padeža.

Ključne riječi: padežna značenja, Veber, Katičić, usporedba

Skladnja ilirskoga jezika, Afolfo Veber

„Skladnja uči, kako se slaži ili skladaju pojedine reči, da od njih postanu izreke, a od ovih čeli govor.“ (Veber, 1859:5) Prethodna je rečenica preuzeta iz uvoda prve hrvatske sintakse objavljene kao samostalne knjige, autora Adolfa Vebera Tkalčevića, hrvatskoga filologa, kritičara, putopisca, prevoditelja i estetičara, jednoga od najsvestranijih hrvatskih jezikoslovaca 19. stoljeća. O njegovoj svestranosti svjedoči devet svezaka (s preko 4000 stranica) u kojima su sabrana njegova djela iz područja književnosti, jezikoslovlja, književne teorije, prevođenja.

Adolfo Veber rođen je 15. svibnja 1825. godine u Bakru, gdje je završio osnovnu školu. U Rijeci završava gimnaziju te se kao sjemeništarač odlučuje za studij bogoslovlja u Pešti, na kojem je učio, između ostaloga, i strane jezike (njemački, mađarski, francuski, poljski). Tijekom 1848. godine, radeći kao kancelist zagrebačkoga biskupa, objavljuje svoje prve radove (Robstvo duhovnikah i Odgovor na dvanaest laži opovrgnutih) u kojim se izjašnjava kao protivnik celibata, zalažući se za reforme Crkve. Zbog toga biva kažnjen i premješten za kapelana Dubovca kraj Karlovca. Tamo nastaju prvi njegovi prijevodi. Potom polaže u Beču učiteljski ispit slavistike, latinske filologije i povijesti te biva 1852. postavljen za učitelja latinskoga i hrvatskoga jezika zagrebačke gimnazije. Bijaše tada aktivan pisac školskih udžbenika. Novi val germanistike budi u njemu odlučnog zagovornika hrvatske samosvojnosti i uvođenja hrvatskoga jezika u javne ustanove pa kao *defensor patirae* biva proglašen pretjerancem i premješten. 1867. godine postaje pravim članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Umro je 6. kolovoza 1889. godine u 64. godini života.¹

Već iz kratkih crta životopisa Alfredova uviđa se kako njegova važnost za hrvatsku kulturu, politiku, književnost i jezikoslovlje zahtijeva dosta redaka. Ipak, veliki doprinos hrvatskom jezikoslovlju nije sporan pa u tom kontekstu treba govoriti i o zagrebačkoj filološkoj školi, kao nezobližanoj sastavnici hrvatske jezične povijesti i suvremenosti, neophodnoj za razumijevanje razvoja standardnog hrvatskog jezika. 19. stoljeće hrvatske filologije treba promatrati u sljedeća tri dijela: ilirsko razdoblje (od 30-ih do polovice 19. stoljeća), razdoblje filoloških škola (od polovice 19. stoljeća do 90-ih godina 19. stoljeća) te razdoblje pobjede hrvatskih vukovaca (posljednje desetljeće 19. stoljeća).² Ilirizam se najprije promatra kao politički pokret, koji je uz političke ciljeve obuhvaćao i književnonormativni program, iz kojega je izniknula zagrebačka

---

¹ Vidi opširnije o tome u Pogovoru Skladnje, Pranjković, 2005: 197.-222., prema Veber, 1859.)

² Vidi opširnije o tome u Ham, 2006:65.

filološka škola. Filološke škole su dobile nazive po gradovima u kojima su djelovali njihovi predvodnici.

U odnosu na rad i djelovanje Adolfa Vebera u zagrebačkoj filološkoj školi potrebno je upoznati se s filološkim načelima koja je zagovarala škola čiji predvodnik je on bio. Zagrebačka filološka ne donosi nikakav prijelom niti najavu novog razdoblja hrvatskoga jezika, ona se nastavlja na živu štokavsku djelatnost svojih prethodnika. Zagrebačkoj filološkoj školi u 19. je stoljeću za rukom pošlo jedno, ali i ono najbitnije: ujediniti Hrvate u njihovoj štokavici. Filološka načela izrekao je jasno Veber 1884. godine, te ona u Povijesti hrvatskih gramatika stoje ovako navedena:

„Zagrebačka je škola imala zadatak, da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavacah, kako bi se razširilo književno polje. Nebi bilo mudro, da su za taj cilj poprimili Ilirci, među kojima je bilo i štokavacah, namah skrajnju štokavštinu, jer time bi morali žrtvovati silu dobrih riečih i frazah, kojih štokavština nepozna, i zbaciti dosta oblikah, koji su očevidno pravilniji, nego oni, koje je mjesto njih štokavština u novije vrijeme, prema ne skrozimice razvila, pa bi se tako otegotili, ako ne posve osujetili posao ujedinjavanja. Zato su, proučivši sva tri narječja, prihvatili iz štokavštine one oblike, kojima se ona najjače iztiče, a zadržali iz kajkavštine i čakavštine one, koji su pravilniji, a nisu još posve izumrli među štokavci, tako da su se braća mogla dobro među sobom razumijevati, što je glavni cilj jezičnoga jedinstva. Takovim su načinom doveli Ilirci na čudo svieta u kratko vrijeme kajkavce i čakavce u štokavsku zajednicu.“³

Ovim su citatom načeta neka od glavnih obilježja zagrebačke filološke škole. Morfološka obilježja se razlikuju od standardnog jezika, ali čitatelju ne stvaraju probleme pri razumijevanju teksta i njegove poruke. Genitiv množine ima nastavak *h*; nastavci u dativu, lokativu i u instrumentalu množine nisu sinkretizirani. Posebnosti u slovopisu, točnije u bilježenju *jata*, mogu se uočiti u riječima: *vrieme*, *svieta*. Pravopis kojim pišu morfonološki je, temelji se na Babukićevom načelu: „Piši za oči, govori za uši.“ (Ham, 2006:70) Detaljniji pregled glavnih obilježja zagrebačke filološke škole prikazan je u tablici u Prilogu 1.

Smjestivši Adolfa Vebera Tkalčevića u kontekst hrvatske filološke scene 19. stoljeća, može se govoriti o njegovom najvažnijem gramatičkom priručniku, „a po mišljenju mnogih povjesničara hrvatskoga jezikoslovlja to je i najvažnije njegovo jezikoslovno djelo uopće.“ (Pranjeković, 2006.) Napisana je 1852. godine, a objavljena u dvama izdanjima, među kojima nema znatnih razlika, godina 1859. i 1862. *Skladnja*, kao što je već rečeno, prva hrvatska sintaksa objavljena kao

---

³ Veber, 1884., prema Ham, 2006:67.

samostalna knjiga broji 192. stranice i podijeljena je na tri dijela: *Skladnja slaganja*, *Skladnja djelovanja* i *Skladnja poredanja*. Pravopisno poglavlje *O pisanju* te dio o stihotvorstvu *Versifikacija* slijede nakon navedena tri dijela. U skladnji slaganja Veber donosi definicije skladnje (prva rečenica poglavlja) rečenice, subjekta, predikata.

„Izreka je misao koja se rečmi očituje; n.p. Mati prede. Otac je lččnik.“ (Veber 1859: 6)

Svaka definicija dolazi uz primjer te su one više semantičkog nego gramatičkog karaktera. U pogovoru *Skladnje* koji je napisao Ivo Pranjković dosta je mjesta posvećeno upravo definicijama koje donosi Veber. On ih uvrštava u izrazito dobre strane *Skladnje*, jer su u pravilu jednostavne, logične i dorečene, a u velikom broju slučajeva Veber pogađa u bit onoga što opisuje. O svojim definicijama (pravilima) govori i sam autor: „Zato su i navedena samo glavna pravila točno i kratko, da jih mogu laglje učenici na pamet učiti.“ (Veber 1859:192.)

Skladnja djelovanja kao središnji i glavni dio *Skladnje* govori o sintaksi oblika i sintaksi vrsta riječi pa tako govori značenju i sintaksi padeža, bezprijedložnih i prijedložnih, opisuje prijedložne izraze, uporabu zamjenica, određenog i neodređenog oblika pridjeva, brojeve, glagolska vremena, glagolske načine, vrste rečenica i sl. Govoreći o ulozi padeža, samo spominje lokativ (prepozicional) o kojem kasnije govori u poglavlju s prijedlozima i padežima koji se s njima slažu. Najprije navodi prijedloge koji se slažu samo s jednim padežom, potom prijedloge koji se slažu s više njih. Veber ne samo da navodi uporabu padeža s određenim prijedlozima, nego ih i pojašnjava i potkrepljuje i primjerima. Tako, primjerice, za prijedlog *do* kaže da znači: „...da su dvě ili više stvari tako blizu da se malone tiču, osobito kada se govori o množini; n.p. Silna vojska turska pade na kosovo, sve čověk do čověka.“ (Veber, 1859:51)

Naziv je trećeg dijela *Skladnja poredanja*. U njoj autor govori o redu riječi i rečeničnih dijelova, o redu rečenica u složenoj rečenici. Na početku poglavlja sažeto govori o čemu je u njemu riječ:

„Kano što svaku stvar čine lěpom ne toliko česti, koji treba da bude više, koliko umětno i ukusno njihovo poredanje u cělokupnost: tako i shodno poredanje rečih i izrekah čine slog krasnim i krěpkim. Duh svakoga jezika čini ponajviše shodno poredanje rečih i izrekah, te slog, ako mu i jest sve ostalo priměreno duhu dotičnoga jezika, postaje samo zato tudjim, što mu je red pometen i drugačije udešen, nego što bi trebalo da bude prama duhu onoga jezika.“ (Veber, 1859: 152)

Baš kao i suvremeno jezikoslovlje, razlikuje dva načela reda riječi u rečenici: *naravni* (neobilježeni) i *umjetni* (stilski obilježeni) red riječi u rečenici. Na kraju se nalazi poglavlje o pravopisu koje se sastoji od dva dijela: *O razgodcih*, u kojem govori o uporabi interpunkcijskih

znakova i *O pisanju tuđih vlastitih imena*, u kojem opisuje tu problematiku vezanu uz latinski i grčki jezik, što opravdava prostorni i vremenski kontekst u kojem je *Skladnja* nastajala. U svojoj skladnji Veber je mjesta dao i teoriji književnosti, pišući o stihotvorstvu, vrstama strofa, rime, ritmičkim pojmovima i sl. Veber opisuje isključivo književni jezik, a ne dijalekte. Na kraju skladnje nalazi se *Opazka pisca Skladnje*, posebno zanimljiva jer u njoj se obraća čitatelju, mogućim kritikama i prigovorima, navodeći svrhu svoga djela, uzore i književnike koje citira:

„Skladnja je ova sastavljena prama slovnici g. Antuna Mažuranića, s kojom čini podpunu slovnicu hrvatskoga jezika. Pisana je pako za gimnazijalne učenike... Za valjanost pravilah jamče mi vèrstni naši pisci kojih sam dèla upotrebio: Narod u posloviah i pèsmah, Vuk Štefanović, oba Mažuranića, Tèrnski, Vraz, Kurelac, Šulek, Stojanović i Bogović, zatim pisac Pogleda u Bosnu, sami izvèrstnici našega jezika...” (Veber 1859:192)

Pri čitanju Veberove Skladnje, potrebno je pripaziti na nazivlje kojim se autor koristi. Pregled karakterističnog nazivlja donosim u tablici.

Skladnja ilirskoga jezika	Suvremeno jezikoslovlje
jednbroj	jednina
višebroj	množina
spol	rod
prislov	prilog
prepozicional	lokativ
pridavnik	pridjev
zaima	zamjenica
samostavnik	imenica
brojnik	broj kao vrsta riječi
izreka	rečenica
neosobno	bezlično

PRILOG 1

norma zagrebačke filološke škole	
gramatički model	imeničke se sklonidbe dijele prema nastavku u G jd.
	lokativ je šesti padež, instrumental sedmi
nazivlje	slovnica, samostavnik, pridavnik, brojnik, zaimi, spol, osobno zaimi, glagolj, glagoljna osoba, prošlo vrijeme, predlog, veznik, uzključnik ili umetak, prislov (prilog)...
slovopis	<i>tj, ć = ć, dj, gj = đ</i> (dž samo u Babukića)
	do 1876. <i>jat</i> se bilježi kao <i>ě</i> ; samoglasno <i>r</i> kao <i>ěr</i>
	od 1876. <i>jat</i> se bilježi kao <i>ie, je</i> ; samoglasno <i>r</i> kao <i>r</i>
pravopis	morfonoški (prema Babukićevu načelu: <i>Piši za oči, govori za uši</i>)
fonologija i fonetika	dugi je odraz <i>jata</i> fonem, dvoglasnički i jednosložni
	četveronaglasni sustav (samo u Babukića tronaglasni) dugouzlazni naglasak: <i>ˆ</i> , a dugosilazni naglasak: <i>˘</i> .
morfologija	u imeničkom G mn. bilježi se <i>h</i> : G mn. <i>jelen-ah, konj-ah, sel-ah, žen-ah, stvar-ih</i>
	u DLI mn. nesinkretizirani su nastavci: D mn. <i>jelen-om, konj-em, sel-om, žen-am, stvar-im</i> L mn. <i>jelen-ih, konj-ih, sel-ih, žen-ah, stvar-ih</i> I mn. <i>jelen-i, konj-i, sel-i, žen-ami, stvar-mi</i>
	DI dvojine u svih imenica s nastavcima -ima, -ama: <i>jelen-ima, konj-ima, sel-ima, žen-ama, stvar-ima</i>
	zanaglasni A jd. zamjenice <i>ona</i> glasi <i>ju</i>
	pravilan raspored navezaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi: G jd. <i>sam-oga; žut-oga</i> D jd. <i>sam-omu; žut-omu</i> L jd. <i>sam-om; žut-om</i> I jd. <i>sam-im; žut-im</i>
	preporuka o sklonjivosti brojeva <i>dva, oba tri, četiri</i> ; u brojeva <i>dva i oba, dvije i obje</i> razlikuje se rod: <i>dvaju i dviju, dvama i dvjema</i>
	glagolski pridjevi sadašnji i prošli posebna su sklonjiva vrsta participia: <i>prikazujuća slika, prikazujuće slike...</i>
	futur egzakti: <i>bit ću kopao</i>
	<i>prema i protiv</i> slažu se s dativom
	<i>mimo</i> se slaže s genitivom
sintaksa padeža	

Prilog 1. Tablica prikazuje normu zagrebačke filološke škole, prema Ham, 2006:70

Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika, Radoslava Katičića

U prethodnom poglavlju bilo je riječi o *Skladnji* A. Vebera kao o prvoj hrvatskoj sintaksi, izdvojenoj iz gramatike, objavljenoj kao zasebna knjiga. Nakon Vebera istoga se posla primio Mirko Divković, jedan od najplodnosnijih hrvatskih gramatičara. *Nauka o izreci za školu* objavljena je 1880. godine u Zagrebu i druga je naša sintaksa objavljena kao samostalna knjiga. Ona obrađuje sintaksu rečenice, sintaksu rečeničnih dijelova i sintaksu i semantiku glagolskih vremena. Kao i Veberova i njezina je prvotna namjena bila uporabi u školi. Još jedna Divkovićeva sintaksa objelodanjena je 1881. u Zagrebu, pod imenom *Sintaksa za školu*. U kasnijim je izdanjima nazivana *Rečenica za školu*.⁴

Navedenim je sintaksama potrebno dati prostora u ovom radu, prvenstveno jer je sintaksa, iako često nazivana kraljicom jezikoslovlja, bila prilično zapostavljena kroz dugi niz godina, a u kratkom vremenu 19. stoljeća doživljava značajan napredak. Četvrta sintaksa, objavljena samostalna knjiga, sintaksa je iz naslova poglavlja, autora Radoslava Katičića, objavljena u Zagrebu 1986. godine. Objavljena je u još dvama izdanjima, 1991., 2002., što potvrđuje da su njezin nastanak i usavršavanje trajali, doslovce, desetljećima. Jednako kao i Veber, autor na početku knjige koja obuhvaća preko pet stotina stranica donosi definiciju sintakse kao jezikoslovne discipline: „Sintaksa je dio gramatike koji proučava rečenično ustrojstvo. Predmet su mu pravila po kojima se riječi slažu u rečenice. Pri tome se pretpostavlja da su poznati glasovi, od kojih se riječi sastoje, oblici, u kojima se javljaju, i značenje, koje nose, pa se promatra samo to kako se one slažu u rečenice. Najmanja jedinica kojom sintaksa barata jest dakle riječ u kojem od svojih oblika, a najveća je rečenica. Sintaksa je gramatički termin preuzet iz grčkoga. Potječe od grčke riječi *syntaxis* koja znači slaganje, uređivanje.“ (Katičić, 2002:21) O opsežnosti knjige i složenosti sintaktičkog opisa ne govore samo stranice, nego i paragrafi kojih ukupno broji 1112. Autoru je pošlo za rukom da opsežno gradivo pravilno rasporedi o olakša potragu za određenim cjelinama tako što je osim uobičajenog sadržaja ponudio i sadržaj po paragrafima. Izrađena je u okviru projekta „Gramatika hrvatskoga književnoga jezika“, prvotno zamišljena kao djelo dva autora, Radoslava Katičića i Ljudevita Jonkea, na čiji se poticaj Katičić i prihvatio pisanja. Završena je kao autorski rukopis, nakon mukotrpnog i napornog rada. Katičićeva Sintaksa naša je najbolja i najcjelovitija sintaksa, kojoj nema ravne ni konkurentne, ali ipak je dobila određene primjedbe na račun metodologije, točnije njezine preciznosti, dosljednosti i suvremenosti. Govoreći o cilju svoga djela, Katičić se dotiče

---

⁴ Opširnije o tome u Cvetko, 2011:82

metodologije te govori: „Ja sam se do tada (a misli se na sedamdesete godine 20.st.) već bavio primjenom najsuvremenijih jezikoslovnih teorija na opis sintaktičkih pojava u hrvatskome književnom jeziku i nastojao sam razraditi pristup koji bi uza svu apstraktnu preciznost ostao razumljiv i upotrebljiv širim krugovima obrazovanih čitatelja.“ (Katičić, 2002:9)

Katičićevu Sintaksu kritika nisu zaobišle ni brojne kritike drugih autora: Živojina Stanojčića, Milke Ivić, Milorada Radovanovića i Milice Bujas. Kritike su se temeljile prvenstveno na osudi naslova i jezičnoj situaciji u kojoj se našao hrvatski jezik, čiji opis donosi sintaksa, ali osvrtima Marije Znike i Mislava Ježića potvrđena je neutemeljenost tih osuda i utjecaj političke situacije. Kritike joj nisu osporile mjesto i važnost u hrvatskom jezikoslovnom opusu.⁵ Nije samo unijela suvremenu metodologiju u tradiciju hrvatske gramatike, nego je napravila odlučan iskorak iz mladogramatičarskoga modela, koji je sezao još od Maretićeva doba te pokrenula nacionalno pitanje unutar tradicije i mnoštvo javnih zbivanja. Sintaksa Radoslava Katičića normativna je sintaksa, jer uz opis sintaktičkih uloga daje i pravila koja bi govornik koji pazi na izričaj, trebao uvažiti.⁶ Jednako kao i Veber, poseže i Katičić u književnost kako bi potkrijepio svoje definicije primjerima i osigurao svojoj Sintaksi znanstvenu utemeljenost. Katičić je posegnuo za književnim djelima 20. stoljeća, ali i dijelom 18. i 19. stoljeća. Neki su od njih: Dobriša Cesarić, *Izabrane pjesme* (1964.); Vladan Desnica, *Zimsko ljetovanje*, (1968.); Ivo Vojnović, *Ekvinocij*, (1895.); Novak Simić, *Braća Krumpiri*, (1955.) Mato Lovrak, *Vlak u snijegu* (1963.)

Korpus tekstova koje citira Katičić, posebno tekstovi 18.stoljeća donose Sintaksi „historijsku dimenziju koja joj se potrebna da bi se u njoj zrcalila stilistička punina živoga književnoga izražaja.“ U sintaksi se uključivanjem tih tekstova, primjera iz narodne književnosti, pokazuje „ikavska boja ranoga hrvatskog novoštokavskog standarda, uz ekavsku što se javlja ponegdje u tekstovima narodne književnosti.“ (Katičić, 2002:13) Katičić opisuje, dakle, književni jezik od njegovih početaka, ali u svojem radu donosi i dijalekte „kada oni osobito dobro ilustriraju kakvu pojavu, ili im se izražajna vrijednost može uzeti kao stilska rezerva književnoga jezika.“ (Katičić, 2002:14)

Prvenstvo Katičićeve sintakse donekle je osporila Institutova gramatika, objavljena 1979. godine, prisvojivši Katičićev rukopis o sintaksi i uvrstivši ga u svoju gramatiku. Priručna je

---

⁵ Marija Znika pobija sve kritike u argumentim iznesenim u *Aktuelna pitanja srpsko hrvatskoga jezika- Jedna promašena recenzija* (1988.); Mislav Ježić piše *Jezični sustav i kulturni kontekst u Sintaksi Radoslava Katičića* (1988.) Osvrte na Sintaksu prof. Katičića napisali su i Ivo Pranjković, Jasna Melvinger, Istvan Nyomarkay te Stjepan Babić. Vidi opširnije o tome u Cvetko, 2011:85.

⁶ Više o tome će se vidjeti u opisu padeža, odnosno glagola koji mogu stajati s dva padeža, ali s razlikom u značenju.

gramatika Institutova gramatika koju danas poznajemo po nazivu Hrvatska gramatika (3., 4., 5. i 6. izdanje), a izdana je u suradnji znanstvenika s tadašnjeg Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku: Eugenije Barić, Mije Lončarića, Dragice Malić, Slavka Pavešića, Mirka Petija, Vesne Zečević i Marije Znike. Unatoč brojnim osudama temeljenim na nacionalističkim elementima, Gramatika nije podlegla optužbama, jer osim hrvatskoga naslova nije sadržavala sporne dijelove. Dio o povijesti hrvatskoga jezika bio je izostavljen i uvršten tek u 3. izdanju.⁷

---

⁷ Opširnije o tome u Ham, 2006:225.-231.

Padežna značenja u Veberovoj Skladnji ilirskoga jezika

U *Skladnji djelovanja* ili drugom poglavlju svoje *Skladnje* opisao je Veber sintaksu padeža sljedećim redoslijedom: najprije govori o *porabi padežah*, dajući definiciju i podjelu padeža, zatim govori o svakom padežu posebno te o prijedlozima koji se slažu samo s jednim padežom, a na koncu, prijedlozima koji se slažu s više padeža. O uporabi padeža kaže autor sljedeće:

„Padeži naznačuju razne odnošaje, u kojih jedna misao stoji prama drugoj. Padeži se djele na samostalne i ovisne. Samostalni su oni na koje nedjeluje nikakova druga reč, te jesu: nominativ i vokativ; a ovisni su oni koje zahtjeva ili ime ili glagolj ili čestica koja: takovi su svi drugi.“ (Veber, 1859:20)⁸

U poglavlju o padežnim značenjima potrebno je dati mjesta i prijedložnim izrazima. Veber prijedloge smatra bitnima jer se „njimi naznačuje ona ostala množina odnošajah jedne misli prama drugoj, koji se malenim brojem padežah nemogu naznačiti.“ (str. 51) Veber najprije uvodi prijedloge koji zahtijevaju samo jedan padež, a takvi su genitiv, akuzativ, dativ i lokativ, zatim prijedloge koji zahtijevaju više padeža. Kreće od gramatičke uloge, ali prodire u semantiku, navodeći što koji prijedlog znači. Veber opisuje značenje prijedloga detaljno i precizno, dajući primjere za različita značenja istoga prijedloga. Prijedložni izrazi bit će opisani nakon besprijedložnih, uz one padeže koji mogu stajati s prijedlozima. Kratak pregled svih prijedloga i padeža prikazan je tablici u Prilogu 2.

---

⁸ Sve citate iz *Skadnje* Adolfa Vebera Tkalčevića ubuduće ću donositi tako da na kraj svakoga citata stavim broj stranice.

PRILOG 2

padež(i)	prijedlog/prijedlozi
genitiv	do, duž, iz, kod, kraj, krom(osim), město, od, oko, poslē, preko, radi, sbog, razi, sred, tik, uslēd, vèrh, viš, s/sa, u, za.
dativ	k (ka), prama (prema) i proti.
akuzativ	kroz, niz i uz, med, nad, pod, pred, na, o, po, u, za
lokativ (prepozicional)	pri
genitiv i instrumental	s
akuzativ i instrumental	med, nad, pod
akuzativ i lokativ	na, o, po,
genitiv, akuzativ, lokativ	u
genitiv, akuzativ, instrumental	za

Tablica prikazuje prijedloge koji se slažu s jednim ili više padeža, prema njihovoj podjeli u Skladnji Adolfa Vebera.

Nominativ

Nominativ je padež koji ne obiluje značenjima pa Veber navodi njegove sintaktičke uloge u rečenici: uloga gramatičkoga subjekta (u napomeni autora spominje i primjerom potkrepljuje i logički subjekt) svake rečenice. „**Tko** ne ljubi svoga brata, onoga tudja biju vrata. (N.P.)“ (str. 20)

Nominativ je i dijelom imenskoga predikata: Ime kao predikat stoji u nominativu, ako je glagol biti kopula⁹: zove se, imenuje. „Vesna je **boginja** prolétja.“ (str. 21)

Nominativ je imenska riječ, ako je *objekta predikatom*¹⁰, s glagolima zvati, imenovati; “Slušao sam gdje seljaci **janjeći opornjak** zovu kraljica. (Vuk. Pis. 26)” (str. 21)

Nominativ ima ulogu u nadopunjavanju nepotpunog smisla drugih imenica, odnosno, ulogu apozicije koja se uvrštava uz subjekt, a s njim se slaže u padežu. Veber apoziciju pojašnjava ovim riječima: „Imenica, koja nadopunjuje nesvršeni smisao koga samostavnika, mjesto genitiva, osobita imena gradovah, gorah...” Primjer: „Grad **Zagreb** leži na brežuljcima i nešto na ravnicima.“ (str. 21) U zakletvama se često posegne za nominativom. „Bog i duša! Bog i božja vjera.“ (str. 21)

Genitiv besprijedložni

Osnovno je značenje genitiva u dopunjavanju nepotpunog smisla imenica, odnosno uloga imeničkog atributa. Imenica što se uvrštava uz drugu imenicu kao atribut uvijek stoji u genitivu. Npr. „Blagoslov **otca** godi sinu.“ (str. 31) Dvije su vrste takvoga genitiva¹¹: subjektivni genitiv označava pripadnost radnje svome vršitelju. „Ljubav **otca** usređuje sina. Otac ljubi sina, pa ga to usređuje.“ (str. 31)

Genitiv se često označuje s prijedlogom od, kada se označuju stvari „koje se grabiti dadu: ključ od vratah...“ (str. 31) Ako se radi o osobama, koje nešto posjeduju (kod Vebera *posjedovnik*), tada se umjesto genitiva s od koriste pridjevi na -ov, -in, -ji, -ski. Veber govori o genitivu u okviru posvojnosti te navodi četiri kriterija prema kojima se genitiv posvojni može izražavati pridjevima:

---

⁹ Kopula (u Vebera) ili spona (u Katičića) oblik je glagola biti po kojemu predikatno ime dobiva kategorije lica, vremena ili načina.

¹⁰ Nazivom predikat objekta označava Veber akuzativ koji dolazi u imenskom dijelu predikata. Npr.: Ivana zovu učitelj. Učitelj je u ovom primjeru subjekt, zovu Ivana predikat, koji se sastoji od glagola zvati i imenske riječi, vlastitog imena.

¹¹ Druga je vrsta takvoga genitiva objektni genitiv, o kojemu će kasnije biti riječi.

1. ako je riječ o osobi koja nešto posjeduje, posebno ako je riječ o vlastitom imenu: „Starija je **Božija** nego **careva**. (N.P.)“ (str. 32)
2. ako se govori o cijeloj vrsti osoba ili životinja: „**Prosjačka** torba uvijek je prazna. Stara vučina, **pasja** pèrdačina. (N.P.)“ (str. 32)
3. ako je riječ o apstraktnom pojmu, kao što su čast, ured: „Grad **biskupski** u Zagrebu vèrlo je prostran i lèp.“ (str. 32)
4. kada se naznačuje odakle stvar koju posjedujemo potiče, dolazi, kamo spada: „Ove je godine vojska **sèrbska** bila već dosta uredna.(Vuk) Tu imate zakon **vinodolski**, lètopis popa **dukljanskoga**, razvode **istrijske**. (Kur)“ (str. 32)

Imenica mora biti u genitivu u sljedećim slučajevima:

1. kada se je *posjedovnik* osoba ili stvar koja posjeduje određenu moć ili silu: „Ali ruka obilata truda, ruka **Šafarika**, ona nam prinese i drugi još poklad. (Kur)“ (str. 32)
2. kada je imenica u množini, odnosno, kada se radi o više osoba koje nešto posjeduju: „Lèčnici se **gradovah** sakupiše. (A.M.) „ (str. 33) Veber pojašnjava i drugu mogućnost: „Lèčnici gradski znači da službuju u gradu, a ne na selu, a mogu svi biti jednoga grada, a ono: da više gradovah ima lèčnikah.“ (str. 33)
3. kada se ime osobe koja nešto posjeduje izgovara s posebnom važnošću u odnosu na drugu osobu: „Nije to moja krivnja, već **zapovèdnikova**.“ (str. 33)
4. kada se radi o više *posjedovnika*, povezanih sastavnim veznikom: „Trud **vojaka i seljaka** raznoliko se naplatjuje. (I.Mažuranić)“ (str. 33)
5. kada se ime *posjedovnika* označuje nekim načinom:“ Konj se **Aleksandra velikoga** zvaše Bukefalos.(Puškin)“ (str. 33)
6. apstraktne riječi i riječi koje ne mogu napraviti posvojni pridjev: „Plodovi **dobrote** jesu blagotvorni.“ (str. 33)

Veber definira objekatni genitiv sljedećim riječima: „Ako koji samostavnik dolazi od prijelaznoga glagola, za bolje mu se označenje doda drugi samostavnik u genitivu, pa se to zove genitiv objektivni. Npr.: Obdèržavanje je zakonah potrebno. U aktivnoj izreci to bi glasilo ovako: Ljudi obdèržavaju zakonah, pa je to potrebno.,, (str. 33-34)

Genitiv ima sintaktičku ulogu u izravnom objektu, kada dolazi na mjesto akuzativa, ako naznačuje samo dio cjeline. Takav genitiv naziva se partitivnim genitivom. Tim se objektom tada izriče samo dio neke stvari, a ne ona cijela, što bi izricao objekt u akuzativu. Dolazi sam ili s

partitivnim riječima. Sam dolazi uz sve prijelazne glagole, gdje bi inače stajao akuzativ kao objekt, ako se misli na cjelinu. Kao partitivne, odnosno količinske¹² riječi navodi Veber sljedeće:

- a) sve imenice koje znače množinu: *mnoštvo, šaka, kup, stado, četa, sila, broj, čreda, jato, zbor, komad, kriška, kus, većina...* „Nokti mu iz tabana izčupa veliki komad **mesa**. (Vuk)“ (str. 34)
- b) pridjevi srednjeg roda, koje se ne sklanjaju, a kad stoje umjesto imenica i znače količinu: *mnogo, malo, više, manje, obilno, koliko, toliko*. „Koliko **godinah**, toliko **novinah**. (N.P.)“ (str. 35)
- c) zamjenice što i tko kada označavaju dio cjeline, pred genitiv dolazi ponekad i prijedlog od: „Što je **ruha**, na meni je, što je **kruha**, u meni je. (N.P.) Tko je god od **prosilacah** došao u dvor i ondě zanoćio, onaj više nije živ osvanuo. (Vuk)“ (str. 35)
- d) u usporedbama, kada se dvije stvari uspoređuju, tada u drugom i trećem stupnju, odnosno, u komparativu i superlativu ona se stvar s kojom se uspoređuje stavlja u genitiv s prijedlogom od. „Lukav je prijatelj gori od **neprijatelja**. (N.P.) Puškinova je vjerenica bila najljepša od ljepotica petrogradskih. (Puškin) Ponekad u usporedbama može prijedlog od i izostati: Tad on nēgda ljutji **guje ljute**.“ (str. 36)
- e) brojevne imenice: *dvojica, dvoje, glavni brojevi od 5*. „Sto **ljutih**, sto **ćutih**. (N.P.)“ (str. 36)
- f) prilozi koji naznačuju mjeru: *dosta, izobila, mnogo, malo, više, suviše*. „Dosta **blaga** al mu nema traga. (N.P.)“ (str. 36)
- g) upitna čestica *što* i *niječna* ništa s pridjevima, kada se naznačuje samo dio od onoga što pridjev znači: „Ove i podobne misli pobudiše u meni želju, da o Bosni što god **izvještnijega** razaberem. (Pogled u Bosnu)“ (str. 36)

Takav objekt u genitivu zahijevaju i niječni prijelazni glagoli: „Ako sam pio, nisam **pameti** popio. Bio sam u Rimu, a pape nevidio. (N.P.)“ (str. 36)¹³

Svojstvo osobe ili stvari, bilo unutarnje ili vanjsko, ako se naznačuje s glagolom biti, dolazi u genitivu. „Gledaj konju jel **debela vrata** a devojci, kakva joj je majka. (N.P.) Puškin je bio **kundrave ćernjušaste kose, široka nosa, sivih očijuh**. (Puškin)“ (str. 37) Tu uvrštava genitiv reda: „Brat je mio, koje vjere bio, kada bratski čini i postupa. (N.P.)“ (str. 37); genitiv načina sa

---

¹² Vidi opširnije o tome u usporedbi opisa genitiva

¹³ Niječni glagoli mogu stajati i s akuzativom, „ako je riječ o oprēci, kada se jedna stvar metje proti drugoj: Babu vode, kad dēvojku nenahode. (N.P.)“ (str. 37)

svim glagolima: „Ide **rukuh** naopako.(Vraz) Izadje iz grob jedan čověk, onako **prekèrštenih rukuh**..(Vuk)“ (str. 38)

Imenica kojom se naznačuje vrijeme kada se što događa, dolazi u genitivu. Vrijeme se može naznačiti imenicama dan, mjesec, godina. „**Pomenute** je **godine** išao neakvim poslom u Sèrbiju.“ (str. 38) Svakom drugom imenicom spojenom s pridjevom može se naznačiti vrijeme: „Znamenito je i to, da je Puškin **zadnjih urah** svoga življenja za čudo drugim čověkom postao.(Puškin)“ (str. 38)

Imenice *kvar*, *škoda*, *šteta* zahtijevaju dotičnu stvar ili osobu u genitivu: „Šteta **novacah**. (str. 39) Navodi i pridjeve koji su nepotpuna smisla bez dopune imenice u genitivu: „**dostajan** kazne, **gladan** kruha, **lišen** slobode, **pun** vina (ali i vinom), **sit** mesa, **žedan** vode. Ljubav je puna **jeda i meda**. Vuk ne vije, što je **mesa** gladan, nego vije, da družinu svije. (N.P.) Puškin je bio pun **duha**. (Puškin) (str. 39)“

Prijelazni glagoli koji znače osloboditi, osim akuzativa zahtijevaju i genitiv stvari, koje se tko oslobađa: „osloboditi koga kazne, i od; oprostiti koga grěha; izaviti koga nevolje, i od; Puškin živo željaše da ga smèrt mukah oslobodi. Ovdje pripadaju i glagolski pridjevi trpni, koji nastaju od glagola osloboditi. *Oslobodjeni (od) grěhah ulazi u raj*., (str. 39)

Veber navodi i opširan popis glagola koji se slažu s genitivom a dolaze ili sami ili s prijedlogom od. Navodim neke od njih: bacati se kamen, bojati se otca, dočepati se česa, ostaviti se, kloniti se, spomnijati se, prihvatiti se, proći se.. „Kloni **ga** se kao šugava. Prodji se **vraga**, netěraj mu traga.(N.P.)“ (str. 41)

Povratni glagoli s predmetkom na- zahtijevaju genitiv objekta. Neki zahtijevaju genitiv samo onda kada je stvar koja se nalazi u objektu djeljiva. „Dok se čověk **dima** nenadimi, nemože se **vatre** nagrijati. (N.P.)“ (str. 41)

Neosobni glagol *nestati* zahtijeva genitiv objekta: „Valja da je nestalo **vode** ili **děrvah**. (N.P.)“ (str. 42)

Glagoli *dopasti*, *doći*, *dostati*, *doteći* traže genitiv objekta. Glagol dopasti, kada znači da koga ide što, dolazi s akuzativom. „Otac je tvoj poginuo s puškom, pak hoćeš da i tebi **glave** dodje.(Vuk)“ (str. 42)

Genitiv pronalazimo i u uslicima, kada se od radosti, žalosti ili čuda usklikne. „Oho, novoga **měseca**! Ter gle **čuda**! Eto **svega** što ti sèrce prosi! (N.P.)“ (str. 43)

Genitiv prijedložni

S gentitivom se slažu sljedeći prijedlozi: *do, duž, iz, kod, kraj, krom(osim), město, od, oko, poslē, preko, radi, sbog, razi, sred, tik, uslēd, vèrh, viš, s/sa, u, za*.

Prijedlog *do* zahtijeva genitiv, a ima raznolika značenja: naznačuje granicu prostiranja čina glagola, blizinu dviju stvari, broj po samoj prilici, izuzimanje iz nečega što je rečeno, značenje objekta u nekim izrazima. „Ići ćemo skupa do Karlovca. Od Zagreba do Varaždina ima čitav dan puta. (Puškin) Silna vojska turska pade na Kosovo, sve čověk do čověka. (Puškin) Moj je brat baštinio do dvadeset hiljadah forintih. (Vraz) Svi moji prijatelji dodjose mi u pohode do jedinoga Franje. (Puškin) Ja do tebe mnogo dèržim=cėnim te.“ (str. 51)

Prijedlog *duž* naznačuje da se nešto proteže prostorom u duljini, a ujedno i blizu neke stvari. „Duž Sve ima mnogo lěpih gradovah i selah.“ (str. 52)

Prijedlogom *iz* naznačuje se kretanje iz unutrašnjosti nekoga mjesta, prema polju. Može naznačavati i uzrok nekoga čina, ali on je tada subjektivni, ali i uzrok i izvor znanja s glagolima koji služe zapažanju. „Svět ide iz cėrkve. Iz gněva plače. Iz lista se moga prijatelja vidi, da je bolestan.“ (str. 52)

Prijedlogom *kod* naznačuje se, da se nešto negdje nalazi, ne gledajući je li to na površini ili unutra. Služi i za izricanje zajedništva, odnosno da je nešto skupa s nečim drugim, da se boravi kod nekoga tko ima vlast, da se dopušta kao istinito, kod naznačivanja vremena s apstraktnim imenicama. „Otac je moj kod kuće. Stanujem kod brata. Bio sam kod sudca. Kod sve kradje pa na božić bez mesa. Kod obsėdanja Beča vèrlo se osramoti Kara-Mustava.“ (str. 53)

Prijedlog *od* znači da se tko udaljuje od čega, poticanje neke stvari, naznačuje građivni materijal neke stvari, uzrok, lijek, stvar koja se uspoređuje, vršitelj, genitiv paritivni, vrijeme stvarima ili godine osobama, početak nekog čina u mjestu ili prostoru. „Svak mi dolazi od Praga. Hlače su skrojene od běle čohe. Umirem od žedje. Hanibal biješe hrabriji od Scipiona. Deset zapovėdi dano je od Boga. Ta je knjiga posao od tri mėseca. Od pete godine neprestano učim.“ (str. 54)

Prijedlogom *oko* izražava se čin glagola u okrugu neke stvari, fizičke i duševne, broj i vrijeme.

„Oko grada prostiru se nasipi. Oko sto hiljadah, oko šeste ure.“ (str. 56)

Prijedlogom *pored* naznačavamo da je nešto u blizini nečega, u istom redu, ali i dopušteno kao istinito. „Pored moga vèrta leži bratova njiva. Još ti imam kazati, da je pored svih mukah do smèrti ostao pri pameti. (Tern. Puš)“ (str. 56)

Preko se koristi s genitivom, a znači da se nešto nalazi na drugoj strani, koja je od prve nečim rastavljena, vremensko trajanje čina, pretjerivanje (čini se više nego što je potrebno), dodatno traženje, sredstvo kojim se nešto postiže. „Skoči preko grabe. (N.P.) Neprijatelj vrèbaše preko cèle noći. Voda kipi preko lonca. Preko pogače hlèba tražiti. (N.P.) Preko prijateljah dobio sam službu. (Vuk)“ (str. 56-57)

Prijedlogom *razi* naznačuje se da nešto stoji u istom pravcu, ponajviše u nizinama. „Nizozemska leži razi mora.“ (str. 57)

Sbog ili *radi* znači uzrok čina. „I veselje naše bijaše sbog nage ove načelah vaših promène tim veće (Maž.Her.),, (str. 57)

Prijedlogom *tik* označava se da je nešto blizu čega. „Ležao je u jedaćoj sobi tik vratih.“ (str. 57)

Uslèd je prijedlog koji služi uvijek bez glagola, znači da se nešto izvodi i slijedi iz nečega, za razliku od prijedloga *po* i *iz* koji znače uzrok. „Uslèd zapovèdi carske biru se novaci.“ (str. 57)
Ovaj prijedlog ne dolazi često, umjesto njega stoji često *po*.

Vèrh označava da je nešto nad nečim, što ima vrhunac, ali ga ne dotiče. „Vèrh stabla trepti ptica.“ (str. 57) Sličan mu je i prijedlog *viš*, koji znači da se nešto nalazi na višem mjestu od nečega drugog, ali bez obzira na vrhunac. „Viš sela stoji cèrkva.“ (str. 58)

Prijedlog *u* slaže se s genitivom , kada znači, da se nešto nalazi kod neke osobe, da njoj pripada, često i u niječnom značenju. „U moga susèda ima mnogo novacah. Netraži pravice u Turčina.“ (str. 70)

S genitivom se slaže i prijedlog *s/sa*. Osnovno mu je značenje da se čin udaljuje od nekoga mjesta, odozgo prema dolje, ali nikad s pojmom strmine.

Uz navedeno značenje, s genitivom može imati i sljedeća značenja: uzrok, vrijeme, a pronalazimo ga i u pojedinim izrazima. „S neumèrenosti boli ga glava. S jutra, s večera. Neće biti s gorega.,, (str. 61)

Prijedlog *za* nema svoje glavno značenje, odakle bi se mogla izvoditi ostala značenja. S genitivom stoji kada naznačuje imena osobe ili apstraktne stvari, kada se dva čina odvijaju u isto vrijeme: „Za mladosti svoje nisam mnogo znao.“ (str. 71)

Prijedlog *o* srodan je prijedlogu *okolo*, a znači okrug u kojem se glagolska radnja zbiva. Akuzativ zahtijeva, kada se čin kreće prema tvrdoj stvari od koje se odbija ili prema okrugloj stvari: „Udariti glavom o zid. Oběsiti kabanicu o klin, o čavao, o granu.“ (str. 67) Koristi se s glagolima kretanja kao objekt čina: „Već se o tudje otimate carstvo. (Vuk)“ (str. 67) Dolazi i kao mjerilo po kojem se neka stvar mjeri: „Oměri o se.“ (str. 67) U izricanju vremena slaže se s akuzativom: *ob dan, ob noć*.

Dativ besprijedložni

U opisu dativa navodi Veber pretežno gramatičku uloga toga padeža, ali spominje i neka njegova osnovna značenja: izricanje svrha, u prisegama , u zakletvama i usporedbama, u usklikima, u nadopunjavanju nepotpunih pridjeva¹⁴.

Osnovno je značenje dativa Veber opisao ovim riječima: „Dativ naznačuje svēru iz koje što biva, te se metje, kada se naznačuje da se komu što daje ili uzima., (Veber, 1859:25) Tu Veber ubraja velik broj glagola, koji imaju razna značenja, ali ono glavno je davanje, odnosno, uzimanje. Neki su od njih: *dati, uzimati, braniti, zapovēdati, pomoći, vērovati, zahvaliti, laskati, dolikovati* itd. Npr.: „Dadoh bratu knjigu. Posvetih svomu dobročinitelju dēlo. Gospodar zapovēda slugi. Pomozi mi Bože! Nevēruj svakomu. Zahvali se otcu.“ (str. 25-26)

Dativ cilja izriču glagoli *biti, služiti*, ponekad i *dobiti*, a zahtijevaju osobu koja stoji u dativu, a kojoj čin donosi rečeni cilj, pri čemu čin stoji u nominativu, a cilj u akuzativu s prijedlogom na: „Ako slaže, laž mu na poštenje.“ (str. 26)

Osoba ili mjesto koja odgovara na pitanje kamo, a teži činu kretanja zahtijeva dativ: „A kada mu je čedo porodila, posla ljubu **staroj majci svojoj**.“ (str. 26)

Prisegu i zakletvu izražava dativ osobe ili osobne zamjenice. „Tako **mi** smērtne urem koja me čeka i koja me nemože proči. Ime **ti** poginulo. Tako **ti** Boga.(N.P.)“ (str. 27)

---

¹⁴ Neke imenice ili pridjevi otvaraju u rečeničnom ustrojstvu mjesto za druge imenice, koje se preko njih u njega uvrštavaju. Takve imenice nazivaju se dopunom. Uz navedene se pridjeve javlja dopuna u dativu.

Pri usporedbama, osoba koja se uspoređuje s drugom, dolazi u dativu s glagolima *biti*, *imati*, *neimati*, s tim da komparativ ili imenica koja naznačuje svojstvo stoji u genitivu: „To je junak, **komu** lèpote u hiljadama nema.“ (str. 27)

Dativ zahtijeva i imenica koja nadopunjuje nepotpuni smisao druge imenice, umjesto genitiva. Ovdje pripadaju i dativi osobnih zamjenica jednine i množine, kada stoje umjesto posvojnih zamjenica: „Nebudi svakoj tici kobac. Nebudi svake pečke žarilo. Gdè ti je kuća? (N.P.)“ (str. 27)

Imenica u dativu dopunjava nepotpun smisao pridjeva, a u pravilu značenje je tih pridjeva sljedeće: *potrebno*, *korisno*, *ugodno*, *shodno*, *prikladno*, *slično*, *blizu*, *lako*. Neki od njih stoje i s različitim prijedlozima, osobito prijedlozima *na* i *za* koji idu s akuzativom. Pridjevi su: *blag*, *bližnji*, *dobar*, *dosadan*, *hud*, *jednak komu i s kim*, *kriv*, *mio*, *mèrzak komu*, *naučan čemu i na što*, *navadan čemu i na što*, *naviknut čemu i na što*, *nesgodan čemu i za što*, *nagnut čemu i na što*, *nalik čemu i na što*, *obiknut čemu i na što*, *podoban čemu i na što*, *potreban komu i za što*, *prijatan komu*, *prijazan komu*, *priličan komu*, *povoljan komu*, *pristojan komu*, *priviknut čemu i na što*, *privèžan*, *priučen čemu i na što*, *ravan komu i s kim*, *shodan čemu i za što*, *sklon komu i prama komu*, *sličan komu i na kog*, *spodoban komu i na koga*, *sgodan čemu i za što*, *ugodan komu*, *učan čemu*, *vadan čemu*, *vèst čemu i na lem*, *živ komu i za koga*. Primjer: „**Suhoj zemlji** i slana je voda dobra.(N.P.) Ja rado priznajem da je **vèšt našem jeziku**.(Vraz)“ (str. 27-28)

U dativu stoji upitna zamjenica *što*, kada ima značenje upita zašto: „**Čemu** si se udavala mlada?“ (str. 28)

Neki povratni glagoli zahtijevaju dativ: *čuditi se*, *diviti se*, *groziti se*, *klanjati se*, *laskati se*, *moliti se*, *nadati se*, *osvetiti se*, *rugati se*... „Ako ćeš da se osvetiš **Turčinu**, moli Boga da počne pit rakiju. **Čemu**¹⁵ se rugaše, tim se ponuđaše. (N.P.)“ (str. 28)

Neki neosobni glagoli zahtijevaju dativ osobe: *činiti se*, *desiti se*, *dogoditi se*, *gaditi se*, *goditi se*.. „Sve joj se je činio, da ju zove kralj.(Vuk)“ (str. 28)

Dativ osobe ili stvari zahtijevaju i sljedeći glagoli: *napiti komu zdravicu*, *naviknuti čemu*, *nazdraviti komu*, *omèrznuti komu*, *suditi komu i koga*. Primjer: „Ako te onaj pre, koji **ti** i sudi,

---

¹⁵ U primjeru *Čemu si se udavala mlada?* upitna zamjenica *čemu* ima značenje upita zašto.

To se danas smatra zastarjelim ili nehrvatskim. U primjeru ispod, *Čemu se rugaše, tim se ponuđaše*, upitna zamjenica ima svoje uobičajeno značenje upitno odnosne zamjenice u dativu.

onda od Boga valja suda iskati. (N.P.) U Čermnici onoj, koji badnjake unese u kuću, nazdavi **jim** milojkom vina. (Vuk)“ (str. 29)

Glagoli *biti* i *imati*, kada znače imati određeni broj godina zahtijevaju dativ osobe. „Zašto ne bi bilo, kad **nam** je svaka godina rodna i svega imamo izobila. Živa **ti** je mati.(Vuk) Koliko **ti** ima godina? (Pogled u Bosnu)“ (str. 29)

Glagol *biti* s različitim priložima zahtijeva dativ osobe i *dativ predikata*¹⁶, makar i neosobno. Primjer: „Bolje je (čovjeku) i **ranjenu** nego **ubijenu** biti. Ovdje pripada i izraz: **Meni** je do čega (stalo). (N.P.),, (str.30)

Glagoli *trebati* i *ne trebati* se slažu s dativom, ako dolaze ili ne dolaze uz osobu, tako da stvar koja (ni)je potrebna dolazi u nominativu ako se radi o osobnom, ili genitivu ako se radi o neosobnom obliku. Primjer: „Došavši u onaj grad, stane razpitivati, **komu** treba pastir.(Vuk)“ (str. 30)

Usklici *blago*, *teško*, *jao*, *joj*, *vajmeh kuku lele* zahtijevaju dativ osobe koja uživa ili trpi. Primjer: „Blago **meni**, evo moga kum, dati će mi dva ujma (N.P).“ (str. 30)

Dativ prijedložni

S dativom se slažu prijedlozi *k (ka)*, *prama (prema)* i *proti*.

Prijedlogom *ka* naznačuje se da se nešto pomiče ili kreće prema nečemu, najčešće je to osoba ili mjesto. „Pristupih k postelji. (Tern. Puš.)“ (str. 58) Njime se naznačuje i mjesto prema kojemu se nešto kreće: „Zimi lete lastavice k jugu; kao i vrijeme: K uskèrsu vratit će se vojnaci kući“ (str. 58); te osoba ili stvar kojoj nešto pripada: „Ovaj vèrt spada k ovoj kući.,, (str. 58)

Prijedlogom *prema (prama)* naznačava se da je nešto na drugoj strani od čega: „Prama Pešti leži Budim.“ (str. 58)¹⁷ Koristi se i usporedbama: „Sekula bijaše junak prama Sibirjanin-Janku“; kao mjerilo: „...prema ostalim velikim slovom“; kao i prijedlog *k*, u izricanju mjesta i vremena; dobitak ili štetu: „Prema glavi i otca po glavi.“ (str. 58)

Proti znači, kao i prijedlog *k*, pomicanje ili kretanje čina prema nečemu, ali u neprijateljskom smislu. „To je proti mojoj zapovèdi.“ Izražava i protivljenje: „Da toga radi nesagrèši suprot zakonu.“ (str. 59)

¹⁶ „Dativom predikata“ naziva Veber predikatno ime u dativu.

¹⁷ O još jednoj mogućnosti slaganja prijedloga prema bit će riječi u usporedbi na kraju rada.

Akuzativ besprijedložni

Akuzativ ima ulogu naznačivanja objekta prijelaznih glagola i to samo ako se odnose na cijelu stvar, ako se odnose na dio, onda je to uloga genitiva¹⁸. Veber govori i o neprijelaznim glagolima s prijelaznim značenjem¹⁹ te kao takve navodi sljedeće: *spavati, snivati, plakati, klanjati*. Npr.: „**Što** nebi čovjek ni u snu snio. (N.P.) I uvečer opet klanja **akšam**..(Pogled u Bosnu)“ (str. 22) Neprijelazni glagoli koji dolaze skupa s nekim prijedlozima (obično pre-, ob-, pro-) postaju prijelazni: *prespati, preskočiti, običi, proći*. Npr.: „Tako je sedio na kobili jednako, a kad bude oko po noći, on zadrēma na kobili i zaspi, a kad se probudi, on **obkoračio nekakvu kladu**, pa sedi na njoj...“ (str. 22)

Predikat objekta²⁰ stoji u akuzativu, ako se radi o glagolima: *učiniti, imenovati, prozvati, izabrati*: „Naši ljudi svakoga iz Turske zemlje zovu **Turčina**.“ (str. 23) U istu skupinu uvrštava i glagole koji znače *smatrati, dēržati*, kada dolaze uz prijedlog za: „Tko nedērži brata za brata, on će tudjinu za gospodara.“ (str. 23)

Akuzativom se izriče vrijeme na pitanje kako dugo nešto traje: „Sjajni mjesecē! Ti sjajiš **čēlu noć** po svemu svētlu.“(str 23); mjera prostora i cijene, kada se pita: *kako visoko, kako dugo, kako duboko, kako debelo, kako daleko, kako široko, kako skupo*. Veber navodi da imenice koje dolaze uz brojeve od 5 pa nadalje dolaze s genitivom, a imenice uz brojeve 1,2,3,4 dolaze s „akuzativom dvobroja“²¹: „Stigosmo naime u Hras, selo koje stoji **dva sata** voznoga puta uz drum. Platilo mu je knjigar Panamaerev **3000 rubaljah**.“(str. 24)

Veber navodi 3 načina po kojima se glagoli *moliti* i *prositi* slažu se s akuzativom:

- 1) „s dva akuzativa“: akuzativ osobe od koje se nešto moli i stvari koja se moli. Tu ponovno govori o objektu koji znači dio i objektu koji znači cjelinu. „Molim te **kruh** i kruha“ Stvar može stajati u genitivu ako se moli samo dio te stvari.
- 2) s akuzativom osobe, a stvar se tada metne s predlogom za u akuzativ“: „**Za dažd** i **za smērt** nije treba **Boga** moliti, sam će doći“

---

¹⁸ Opširnije o tome u poglavlju genitiva.

²⁰ pogledati bilješku broj 3; Veber u napomeni pojašnjava da su takvi akuzativi u ulozi predikata i da se u to svatko lako može uvjeriti, ako se kao kopula uzme glagol biti, a objekt zauzme mjesto subjekta: „Marka zovu svadljivicu. →Marko je svadljivica.,, (str. 23)

²¹ Veberov je naziv za dvojину dvobroj. Akuzativ dvojine odgovora suvremenom genitivu. „I promjenljivi brojevi oba, dva, tri, četiri zapravo su pridjevi, ali u sintagmama s imenicama m. i s. roda uz njih dolazi imenica u NAV dvojine (gen.jd)...“Babić, 1998:68 Opširnije o tome bit će riječi u tablici, priloženoj usporedbi na kraju rada.

- 3) „s akuzativom stvari, a osoba se metne u genitiv s predlogom od: „**Od Boga** moli **oprostenje** grēhah.“ (str. 24)

Glagol *tražiti* slaže se, prema Veberu s akuzativom na prethodno navedene načine a) i b), a treći način potvrđuje se samo kada glagol tražiti ima značenje moliti. „**Od** jalove krave **mlēka** traži.“ (str. 24)

Glagoli *učiti i uputiti* zahtijevaju dva akuzativa: akuzativ osobe koja uči/ osobe koju se upućuje, i stvari koja se uči, odnosno u koju se upućuje: „Učitelji uče **gimnazijalnu mladež slovnice latinsku**.“ (str. 24)

Neosobni glagoli *boli me, ide me, mērzi me, svērbi me* i njima slični slažu se s akuzativom osobe, a stvar koja ih uzrokuje dolazi u nominativu. Npr.: „Boli **vlahinju** peta, da nečešlja vune.“ (str. 25)

Glagoli *stidēti se i sramiti se* zahtijevaju akuzativ osobe (osobne zamjenice), a genitiv stvari koja im je uzrok: „...ali neka te nebude sram **mukah**, stenji bit će ti lakše na sērcu.,, (str. 25.)

Glagoli *dopasti i zapasti* slažu se s akuzativom, ponekad i dativom osobe, kojoj što ide: „Hvala Bogu, koliko **me** dopade od cēloga kraljevstva. Zapanulo **Ciganinu** carstvo, pa obēsio svoga otca.“ (str. 25)

Akuzativ prijedložni

S akuzativom stoje prijedlozi *kroz, niz i uz, med, nad, pod, pred, na, o, po, u, za*.

Prijedlogom *kroz* izriče se pomicanje čina glagola iz unutrašnjosti prema vanjskom dijelu, protezanje čina u vremenu, sredstvo. „Pomoli glavu kroz prozor. Kroz cēle praznike nisam ništa radio. Kroz svog ravnatelja dobio sam službu.“ (str. 59)

Prijedlogom *niz* naznačava se smjer odvijanja glagolske radnje, vezan uz pojam strmine: Niz goru stoji selo. „Niz bērdo dodjosmo na livadu. Jednako značenje ima i prijedlog *uz*: Uz vodu teško je plivati.“ (str. 60)

Prijedlog *uz* naznačava i blizinu: „Nasloni pušku uz zid!“ ; dopuštanje: „Uz sva svoj trud nemože ništa steći,“; kada se navode zla svojstva kao mjerilo lošega: „Uz lēnost nećeš moći postići bogatstva.“; uzimanje i jednoga i drugoga: „Uz suho dērvo i sirovo izgori.“; trajanje dva čina u isto vrijeme, s tim da je jedan čin povod drugom: „Uz kugu ide svēt u cērkvu.“ (str. 60)

Prijedlog *med* (*medju*) naznačuje u kakvom savezu stoji jedna stvar s drugom. Kada stoji s akuzativom, znači kretanje prema nečemu što se može odijeliti pa dolazi u taj odijeljeni prostor. „Padoh medju razbojnike.“ (str. 63)

Prijedlogom *nad* izriče se da se nešto nalazi na višoj razini od nečega, ali ga ne dotiče. U navedenom značenju stoji s akuzativom uz glagole kretanja: „Nad goru se navuče oblačina.“ (str. 63)

Glavno je značenje prijedloga *pod*, da je nešto niže od nečega i da ga se može doticati. S akuzativom stoji u tom značenju s glagolima kretanja: „Pod stol podastrēti sagove. Doći komu pod šake. Pasti pod oblast cara austrijanskoga.“ S akuzativom naznačuje i vrijeme: „Katon se pod starost učaše gèrčki.“ Naznačuje i pogodbu: „Kupio sam ovcu pod ovna.“ (pogodba bijaše kupiti ovna, a ja sam kupio ovcu). (str. 64)

Prijedlogom *pred* izriče se mjesto neke stvari koja se nalazi na prvom mjestu, a za njom slijedi druga stvar. S akuzativom stoji uz glagole kretanja: „Pred bana dodjoše seljaci.“ (str. 65) Uz akuzativ naznačuje i vrijeme koje prethodi drugom činu: „Sutradan vèrgosmo ga u lēs. a drug dan pred noć izpratismo mèrtvačko tēlo do cèrkve. (Tern.Puš.)“ (str. 65)

Prijedlogom *na* izriče se, da nešto je na nečemu ili da se kreće prema čemu što dotiče. Akuzativ zahtijeva u sljedećim značenjima:

- a) kretanje prema površini neke stvari, koju dotiče, bila ona apstraktna ili konkretna: „Lako nam je na to odogovoriti. Ostala drobna dēčica poskaču, jedno na peć, a drugo na klupu oko peći.“ (str. 66)
- b) stvar prema kojoj se čin glagola kreće, u neprijateljskom značenju: „Udariti na neprijatelja.“ (str. 66)
- c) stvar iz koje slijedi nešto drugo: „Na veliku preporuku herceginje Berry-ske bude primljen u konjaničku gardu. (Puš.)“ (str. 66)
- d) način i sličnost čina, osobito kod običaja i nekih izraza: „Nositi se na tursku; raditi na vrat na nos“ (str. 66)
- e) u naznaci vremena: „Brat mi piše na Vidov dan; na Božić ću doći k tebi. (Tern.Puš.)“ (str. 66)
- f) u naznaci namjere čina: „Usti nam vezaše cenzura, na obranu ideah vaših postavljena. (Maž.Her.)“ (str. 66)

- g) osoba ili stvar prema kojoj se proteže čin glagola. „Oda na Boga, pismo na oca. (Tern.Puš.)“ (str. 66)
- h) apstraktna stvar koja slijedi iz glagolske radnje: „Okrutnost Augustova bila mu je s početka na veliku sramotu.“ (str. 66)
- i) u objektima, kao drugi objekt glagola s prefiksom na- : „Nagovorio sam ga na osvetu.“ (str. 66)

Prijedlog po znači prostiranje čina prostorom i vremenom. Zahtijeva akuzativ kada znači osobu ili stvar, kojoj nešto donosi korist ili štetu: „Dobro je po domovinu.“ Kada znači osobu ili stvar kojoj se neki čin namjenjuje: „Već od davno su poslali po vas.“ U oznakama načina s pridjevima dolazi prijedlog po s akuzativom: „Oděva se po turski.“ Prijedlog po ima i distributivno značenje, koliko nečega dolazi na svakoga: „Bolesnik uze kad i kad po žlicu vode.“ U zakletvama se nalazi prijedlog po s akuzativom: „Po Boga svetoga, neću te prevariti!“ Kod izricanja cijene stvari koristi se prijedlog po: „Po što bi se poturčio, Marko.“ (str. 68-69)

Prijedlog o srodan je prijedlogu okolo, a znači okrug u kojem se glagolska radnja zbiva. Akuzativ zahtijeva, kada se čin kreće prema tvrdoj stvari od koje se odbija ili prema okrugloj stvari: „Udariti glavom o zid. Oběsiti kabanicu o klin, o čavao, o granu.“ Koristi se s glagolima kretanja kao objekt čina: „Već se o tuđe otimate carstvo. (Vuk)“ Dolazi i kao mjerilo po kojem se neka stvar mjeri: „Oměri o se.“ (str. 67) U izricanju vremena slaže se s akuzativom: *ob dan*, *ob noć*.

Prijedlog u znači da se nešto nalazi u unutrašnjosti nečega, bilo da se radi o konkretnom ili apstraktnom. Akuzativ zahtijeva s glagolima kretanja: „Gimnazijalci idu svaki dan u cěrkvu.“ (str. 70) U naznakama vremena stoji s akuzativom: „Živio je u isto doba u Petrogradu ugledni mladić Francez. U jutro ga pustiše muke.“ (str. 70) S akuzativom stoji i kada označava način čina ili objekt trgovine: „U nazad babi svatovi. Těrgovaše jedan čověk u magarad.“ (str. 70) U pojedinim izrazima: „Doći u dobri čas. Reći što u obće.“ (str. 70)

S akuzativom stoji i prijedlog za kada znači objekt nekoga čina: „Sekula uhvati děvojku za ruku.“ (str. 71) Kada znači kretanje prema mjestu, pred kojim nešto stoji, zahtijeva akuzativ: „I zamaknemo za kuću župnikovu.“ (str. 71) U izricanju se vremena koristi prijedlog za s akuzativom, i to ako se izriče vrijeme u kojem se obavlja neki posao: „Stigosmo za čas u Hrast“; ili ako se označava vrijeme u kojem slijed prvoga i drugoga ima ulogu: „Vratim se za dvě ure.“ (str. 72)

S objektom glagola *pitati, prositi, moliti* stoji prijedlog za s akuzativom. Stoji i kao objekt govora: „Ne kazuj nikome za novce.“ (str. 72) Izriče i svrhu kojoj nešto služi: „Kupio čohu za haljinu.“ (str. 72)

U imenskom predikatu dolazi prijedlog za s akuzativom, ako se radi o glagolima *imenovati, držati*: „Francezi imenovaše Napoleona za cara.“ (str. 72)

Prijedlog *za* dolazi uz stvar koja bih kojim činom stradala: „Za živu glavu!“ U izricanju cijene dolazi prijedlog *za*: „Kupio sam člog Cicerona za deset forintih.“ (str. 73) Dolazi i uz čin koji biva nagrađen ili kažnjen: „Za izdajstvo osudi Bruto sinove na smert.“ (str. 73.) Dolazi i s pokaznim zamjenicama kao uzrok nekog čina: „...za to ne misli, grješniče, da si siguran, ako te taki nekazni.“ (str. 73)

U uslkcima, kada se nečemu čudi, dolazi prijedlog za s akuzativom: „Za Boga miloga, što je to čovječe!“ (str. 73)

U izrazima *poći, udati se, oženiti se* stoji prijedlog za s akuzativom. „Milica se uda za drugoga.“ (str. 73)

Vokativ

U opisu vokativa Veber navodi i njegovo semantičko značenje, ali i sintaktičku ulogu. Osnovno je značenje vokativa oslovljavanje, dozivanje, obraćanje sugovorniku. Vokativ koristimo kada nekoga dozivamo, zovemo po imenu: „**Maro!** uzmi iz sanduka haljine, koje hoćeš...” (str 21); kada se od radosti, žalosti ili čuda usklikne, ali ujedno i zazove nekoga kao svjedoka šutnje: „Bog s tobom, **ženo!** Evala **caru** i **taste moj**, kad je tako, ona je moja.“ (str. 21)

U narodnim pjesmama vokativ preuzima ulogu nominativa kako bi se ostvario jednak broj slogova, odnosno, u ovom slučaju, deseterac.

„Lěpo ti je pod noć pogledati
Gdě junaci rujno vino piju
Medju njimi postidan **Stojane**...” (str. 21)

Lokativ²²

U lokativu stoje imenice, koje u današnjem jeziku služe umjesto vremenskih priloga, a imaju oblik po starijem jeziku: *zimi, lěti, danju, noćju*. Ovaj padež u današnjem jeziku stoji samo s prijedlozima, tako da je o njemu više riječi u dijelu s prijedlozima.

Lokativ prijedložni

Prijedlozi *pri, na, o, po, u* stoje s lokativom.

S lokativom se slaže prijedlog *pri*. Njegova su značenja jednaka kao ona uz prijedlog uz: dopuštanje, kada se navode zla svojstva kao mjerilo lošega, uzimanje i jednoga i drugoga. „Pri čudnovitoj upornosti tvèrdnjah vaših, slabo se što mogosmo nadati. (Maž.)“ (str. 61) Značenja su mu jednaka kao prijedlogu *kod* (genitiv): „Primali su rublje, kad bi mu pri kartanju nestalo gotova novca. (Tern.Puš.)“ (str. 61) U duševnom smislu znači isto: „On nije pri pameti.“ (str. 61)

Prijedlog *na* zahtijeva lokativ kada ima svoje glavno značenje, s glagolima mirovanja i onim glagolima kretanja, čija radnja ne prelazi na stvar pred kojom stoji prijedlog. „Na nebu se vidi sunce; Na nebu se kretju zvězde.“ (str. 67) Prijedlog *na* zahtijeva lokativ i u naznaci jezika na kojem se piše: „Osmanida je napisana na hěrvatskom jeziku.“ (str. 67) U pojedinim izrazima prijedlog *na* dolazi s lokativom: „Na volji ti je. Svět ostaje na mladjih.“ (str. 67)

Prijedlog *o* slaže s lokativom u izricanju vremena: „O ponoćah dodje opet brat moj.“ (str. 68) Lokativ zahtijeva i kad označava neko sredstvo ili objekt čina, s glagolima mirovanja. „Živiti o kruhu i vodi. Visi kao kaplja o listu. Negovorim ja o tebi.“ (str. 68)

Prijedlog *po* zahtijeva lokativ kada znači protezanje čina nekom površinom: „Po gorah se skrivaju hajduci“; protezanje čina u vremenu: „Po danu radim, pod večer šetjem, a po noći spavam“ (str. 69); vremenski slijed: „Po praznicih sastati ćemo se opeta.“ (str. 69) Prijedlog *po* zahtijeva lokativ u izricanju sredstva mjerila i uzroka: „Poslah list po slugi. U Turskoj se nesudi po zakonah, već po volji. Po listu se moga brata vidi, da je bolestan.“ (str. 69) Uz prijedlog *po* stoji vršitelj u lokativu: „Knjiga o dužnosti, pisana po Ciceronu, vërlo je zanimljiva.“ (str. 69) Uz prijedlog *po* stoji i *osoba ili stvar koja nepreči da se što dogodi*: „Po meni možeš činiti što ti drago.“ (str. 69)

---

²² U Vebera se ovaj lokativ zove prepozicional.

Prijedlog *u* zahtijeva lokativ kada znači mirovanje u unutrašnjosti čega, bilo da je riječ o konkretnom ili apstraktnom, ili vrijeme u kojem se nešto događa, osobito s imenima mjeseci. „U cèrkvi se čita sv. misa. Dodji u dva sahata.“ (str. 67)

Instrumental

Instrumental je padež oruđa ili sredstva. *Oruđe je sve ono, čim se tko služi, da drugo što postigne, bilo ono tēlovno ili duševno.* Npr.: „Takvom prilikom prostire se stol **bēlim stolnjakom.** (Stoj.)“ (str. 44)

U instrumentalu stoji vršitelj: „Još ranije bēhu se pojavili spomenici sērbski, prepisani **Nikolajevićem.** (Kur)“ (str. 44) Imenica kojom se naznačuje mjesto ili pravac kretanja stoji u instrumentalu. „Dosta će dotle vode **Savom i Dunavom** proteći. Onda oni bēži **gorom** što bolje mogu. (N.P.)“ (str. 44) Instrumental vremena se koristi kada se imenuju doba godine i dana, odnosno kada se imenicama jutro, večer, zora naznačuje u koje doba dana što biva. „Usta valja marljivo ispirati, osobito jutrom, večerom, poslije jela.(Naravopisje)“ (str. 45) Instrumental se koristi i kada se želi izraziti ljudska dob: *dēte, mladić, starac, dēd.* „**Dēvom** vila, a **nevom** gnjila (N.P). Oedip uzide k njoj na klisuru i pogoi, da ona zagonetka znamenuje čovēka, koji **dētetom** ide nogama i rukama, **čovēkom** samo nogama, a **starcem** da se na palicu upirati mora. (A. Mažuranić)“ (str. 45.)

Instrumental načina dolazi kada se imenicom, ali bez pridjeva naznačuje način s prijedlogom *s/sa*: „Bolje je **s pameću** nego **sa snagom** raditi.“ (str. 45) Način se može naznačiti i imenicom i pridjevom, a tada može stajati i sam instrumental, ali i s rečenim prijedlogom. „To je reči **obnemoglim glasom** i odmorice ali razgovētno kazao. (Puškin) S praznom rukom nikad čovēk nije pristao.(N.P.)“ (str. 46) Ako se način naznačuje imenicom koja potiče od glagola ili je srodna značenja, ona stoji u instrumentalu. „Vrēme **vremenom** valja da prodje. I u suvači se **redom** melje. (N.P.). Skokom skače.“ (str. 46)

Instrumental u usporedbi nalazimo kada se dvije stvari uspoređuju, a imenica se, kojom se naznačuje razlika u uspoređenim stvarima, stavlja u instrumental. „I Kranjci nisu ale postave, nu kad postaviš srēd njih jednoga Uskoka, a eto ti živi kip Gulivera u saboru Liliputanacah, toliko nadvisje **stasom** Uksko Delenca Kranjca. (Vraz)“ (str. 46)

Instrumental se koristi i kada se navodi da nešto *izlapljuje iz ustrojnih tēlesah*. Može se ostvariti s raznim glagolima, ali najčešće su to *mirisati, vonjati, smērdjeti, curiti, teći*. Ponekad s prva

četiri glagola dolazi i prijedlog *po*, u tom slučaju stoji imenica u lokativu (u Vebera se lokativ naziva prepozicionalom). „Ni luk jeo, ni **lukom** vonjao. **Čim** mirišu njedra tvoja. Smèrdi **gospodstvom**.“ (str. 47)

Instrumentalom promjene označavamo imenicu koja se pri naznačavanju neke promjene stavlja u instrumental. „I on se u oni čas strese i provèrže **čověkom**, kakav je i bio. I to běše znak, kao da ga odvrte od te misli, da se nebi i on **jagnjetom** provèrgao. (Vuk)“ (str. 47)

Instrumental nalazimo i u zamjenama. Kada se dvije stvari zamjenjuju, onda stoji ona stvar, koja se u toj zamjeni prima, u instrumentalu. Često u zamjenama nalazimo i prijedlog *za*, ali tada dolazi akuzativ.

„Pod čadorom aga sèdi,

Ter izmènja tulum **kafom**,

Mèrku kafu **duhom paklenim** (Mažuranić)“ (str. 47)

Kada se imenicom naznačuje uzrok neke pojave, s glagolskim pridjevom trpnim se i tada poseže za instrumentalom. „Něki pišu, da je cezar němački, **ganut prelěpim dočekom, prirpavljenim** sebi od Boleslava, darovao mu tituo kraljevski. (A. Mažuranić),, (str. 47)

Imenice *ime, rod, pleme, zanat, služba, vëra* stoje u instrumentalu kada se njima naznačuje odakle tko dolazi. „Novak i Radivoj, dva rodjena brata, bili su **rodom** ondě iz někog bližnjeg sela, a Gruica je bio Novakov sin. (Pogled u Bosnu)“ (str. 47) Često dolaze uz prijedlog *po*, ali tada s lokativom.

Instrumental zahtijeva i imenica *glava*, kada ima značenje svoga bića. „Ja sam **glavom** od Barata Mujo“ (str. 48) Imenski dio predikata može stajati u instrumentalu, ako dolazi uz glagole *biti, postati, imenovati, zvati, proglasiti, smatrati*. „I Bog se **imenom** zove. Znamenito je to, da je zadnjih urah svoga življenja, za čudo drugim čověkom postao.“ (str. 48)

Sljedeći pridjevi zahtijevaju dopunu u instrumentalu, odnosno instrumental objekta: *bogat, jak (i na čem) moćan, moguć, obilan, ohol, opojen, plodan, pun, ponosit, rodan, slavan*. „Stane nas gospodarica moliti, da uzmemo za dobro, **čim** je kuća bogata. (Vraz)“ (str. 48) Neki od ovih pridjeva dolaze i s raznim prijedlozima.

Glagoli *ravnati, upravljati, vladati, zavladata* i njima značenjski slični zahtijevaju instrumental objekta. „Pokunjeni hodahu i obćenita tuga zavlada **čelim** Petrogradom.“ (str. 48) Glagoli *svladati, ravnati, upravljati* mogu se slagati i s akuzativom.

Instrumental *drugotnoga objekta (stvar, na koju neprelazi najprije djelovanje glagola)* zahtijevaju glagoli koji znače *napuniti*, kao i njihovi oblici glagolska pridjeva trpnog. „Kad stari pred kućom izbaci puške, pritèrči jedan momak od doma, te jim primi duge puške, izčisti ih, napuni **domaćim prahom**..(Vuk)“ (str. 49) Takav objekt ponekad može stajati i u genitivu. U istu skupinu pripadaju i glagoli *obilovati, providiti, obškèbiti*, ali oni nikada ne mogu tražiti imenicu u genitivu. Glagol *darovati* slaže se na dva načina: darovati koga čim, darovati komu što.

Svi neprijelazni glagoli, koji znače pokrenuti koju stvar s mjesta na mjesto: *micati, tresti, mahati, lupiti*. „Ili **loncem** o kamen, ili **kamenom** o lonac, teško loncu svakojako. (narodna poslovice)“ (str. 49-50)

Instrumental zahtijevaju ovi glagoli s oblikom *se* koji pobliže označavaju činjenje: *baciti se kamenom (s + genitiv), baviti se poslom (i oko posla), dičiti se djelom, gizdati se, hvaliti se, hvalisati se, izgovarati se, izvinjavati se, kleti se Bogom*.. „**Čim** se koza dičila, **tim** se ovca stidila. (N.P.) Ne mislim, da će se moći izpričati **dogodovštinom**. (Vraz)“ (str. 50)

Instrumental krivnje, a akuzativ krive osobe zahtijevaju glagoli: *kuditi, koriti, pokokoriti, potvoriti*. „Cicerona krivo potvoriše **ubojstvom** Clodija. Nekori me **tim grěhom**.“ (str. 50)

Instrumental prijedložni

Sljedeći se prijedlozi slažu s instrumentalom: *s/sa, za, med, nad, pod, pred*.

S instrumentalom se slaže prijedlog *s/sa*. Osnovno mu je značenje da se čin udaljuje od nekoga mjesta, odozgo prema dolje, ali nikad s pojmom strmine. Kada zahtijeva instrumental, naznačuje način; društvo; protivnika, ako se isti predikat proteže na dvoje, ako ne onda dolazi prijedlog *proti*; vrijeme; objekt čina. „Moli s pobožnošću. I evo mi smo s vami. (Maž.Her) Hèrvati se često borahu s Turci. (Maž.Her) Uskoci su s dolazkom Turakah već bili ostavili pradomovinu svoju. (Vraz. Put.)“ (str. 62)

Prijedlog *za* stoji s instrumentalom kada znači objekt kojem netko teži: „Gospodarica vikaše za nami“ (str. 73); kada označava mirovanje u mjestu, pred kojim stoji nešto drugo: „Za zidom su

sakriveni vojnici“ (str. 73); kada znači da tko ide u vremenu i u redu za nekim: „Za zlom dēvojkom reci dobro, a za dobrom kako ti drago.“ (str. 73)

Prijedlog *med* (*medju*) naznačuje u kakvom savezu stoji jedna stvar s drugom. Kada stoji s akuzativom, znači kretanje prema nečemu što se može odijeliti pa dolazi u taj odijeljeni prostor. S instrumentalom znači isto, ali s glagolima mirovanja. „Med vojskom je velik nered.“ (str. 63) S instrumentalom služi i za naznačivanje razlika. „Med menom i tobom velika je razlika u mislih.“ (str. 63)

Prijedlogom *nad* izriče se da se nešto nalazi na višoj razini od nečega, ali ga ne dotiče Instrumental zahtjeva u navedenom značenju, ali s glagolima mirovanja: „Nad vodom visi magla.“ (str. 63) S instrumentalom stoji i kada izriče da je nešto plemenitije i da posjeduje veću vlast, osobito s glagolom vladati: „Hanibal bijaše vodja nad vodjama.“ (str. 63)

Glavno je značenje prijedloga *pod*, da je nešto niže od nečega i da ga se može doticati. S instrumentalom stoji u glavnom značenju, ali s glagolima mirovanja i onakvim glagolima kretanja, čija radnja ne prelazi na stvar koja je niža. „Pod stolom podastroh sagove. Pod nebom neima ništa savršena.“ (str. 64) S instrumentalom izriče i uzrok: „Vije se pod vētrom kao tērska.“ (str. 64) Izriče i vrijeme: „Pod Leopoldom udariše Turci na Beč.“ (str. 64) Naznačuje i vlast: „Antun je poda mnom učio latinski jezik.“ (str. 64) Prijedlog *pod* nalazimo u instrumentalu u nekim izrazima: *pod tom pogodбом* i sl.

Prijedlogom *pred* izriče se mjesto neke stvari koja se nalazi na prvom mjestu, a za njom slijedi druga stvar. S instrumentalom stoji u svom glavnom značenju, ali s glagolima mirovanja i takvim glagolima kretanja, čija radnja ne prelazi na stvar pred kojom se što nalazi: „Pred cērkvom stoji zvonik. Pred kućom se igraju dēca.“ (str. 65) U naznačivanju prvenstva stoji prijedlog *pred* isto s instrumentalom: „Govori i pisma nek imadu u dēržavi jednaku valjanost pred svakim poglavarstvom i sudom.“ (str. 65)

Padežna značenja u Katičićevoj Sintaksi književnoga hrvatskoga jezika

Hrvatski standardni jezik broji ukupno sedam padeža: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ i instrumental. „Padežom se naziva gramatička funkcija, odnosno sintaktički odnos u kojima se riječ mijenja nastavkom, a katkad i naglaskom i glasovnom promjenom na granici osnovnoga i padežnoga morfema. Tako se razlikuje sedam padeža u jednini i množini.“ (Babić, Težak, 2006:304) Padeži su morfološka kategorija, pa su detaljnije opisani u spomenutoj gramatici. U Katičićevoj su *Sintaksi* opisani prvenstveno u gramatičkim ulogama koje obavljaju, jer se autor pri pisanju vodi rečenicom kao gramatičkim ustrojstvom. Tako se pronalazi o akuzativu najviše unutar poglavlja o objektu, o nominativu u poglavlju o subjektu, o kosim padežima u indirektnom objektu. Nakon opisa gramatičke uloge koju obavljaju, navodi autor i semantička značenja koja izriču određeni padeži.

Nominativ

Osnovna je uloga nominativa subjekt u rečeničnom ustrojstvu. Većina predikata otvara mjesto za imensku riječ u nominativu, koja odgovara na pitanje tko, ako je riječ o živom, odnosno, što, ako je riječ o neživom. Nominativ je i padež predikata, što znači da predikat, ako je predikatna riječ ime, redovito stoji u nominativu. Sponom se naziva oblik glagola *biti*, prema kojemu predikatno ime dobiva kategorije lica, vremena i načina. „Hrvat je ruševinar. (Reljković, 107)“ (Katičić, 2002:45)²³

Nominativ ima ulogu i unutar predikatnoga proširka. Predikatnim proširkom naziva se izraz koji upotpunjuje značenje glagola kao predikata. Katičić navodi popis glagola, čiji predikatni proširak stoji u nominativu, ali i instrumentalu²⁴. To su glagoli: *postati*, *ostati*, *činiti se*, *pričinjati se*, *izići*, *ispasti*, *učiniti se*, *ukazivati se*, *pokazati se*, *praviti se*, *priviđati se*, *kazati se*, *graditi se*, *pretvarati se*, *izgledati*.

„Djevojka ostade čista od gube. (Nar.pr.86) Ruka postade zdrava. (Matej, 12,13)“ (str. 48)

Neki prijelazni glagoli zahtijevaju predikatni proširak u nominativu. To su glagoli: *zvati*, *nazvati*, *prozvati*. „Turci rozoliju zovu amberija. (Nar.pjes 1, 315) Prozovu je maćeha. (Nar. prip. 127)“ (str. 108) O nominativu se govori u nepravilnoj kongruenciji. Takav nominativ, koji ima oblik

---

²³ Citate iz Sintakse književnoga hrvatskoga jezika, Radoslava Katičića ubuduće ću donositi tako da na kraju svakog citata naznačim broj stranice.

²⁴ O instrumentalu kao predikatnom proširku s navedenim glagolima bit će više riječi u opisu toga padeža.

genitiva jednine, a slaže se s brojevima dva, oba, tri ili četiri kao predikatnim riječima naziva se dualom ili dvojinom. „Konja su dva. Čovjeka su tri. Lista su četiri.“ (str. 82)

U usmenom pjesništvu ulogu subjektnoga nominativa često preuzima vokativ jednine muškoga roda, većinom se radi o imenicama koje označavaju osobu. Stilski je obilježena pojava i upućuje na junačku pjesmu. „Padnuo je Radosave s družinom vince piti. (Bugaršćice, Kekez 99)“ (str. 83)

Genitiv

Genitiv je padež kojim se izriče podrijetlo, pripadnost, osobina i dio onoga što izriče glagolska radnja, prisjećanje, igra itd. Genitiv bez prijedloga ima u rečenici ulogu objekta, izravnog, ako se odnosi samo na dio neke stvari, neizravnog, ako se odnosi na cjelinu. Indirektan je objekt bilo koja zamjenica ili imenica u kosom padežu, osim akuzativa, kojoj mjesto otvara glagol. Neki glagoli otvaraju mjesto objektu u genitivu. Takvi su neki glagoli koji označuju odvajanje. Genitiv se uz njih zove **ablativ** ili **genitiv odvajanja**: *kloniti se, čuvati se, odreći se, okaniti se, manuti se, proći se, ostaviti se, lišiti se, odlučiti se, odviknuti se*.

„Mi ćemo se kloniti zla. (Kosor 10) Mani se Nigerije, tamo su ljudožderi. (Fran Mažuranić 2, 141) Poslije s vremenom ostaviše se puške i noža. (Kolar 189)“ (str. 110)

Ablativni genitiv zahtijevaju i neki povratni glagoli koji znače oslobađanje. Takvi su: *osloboditi se, izbaviti se, riješiti se, otresti se, otarasiti se, oprostiti se*.

„Htio se osloboditi osjećaja krivnje. (Marinković, Ruke 118) Mrav se riješio skrbi. (Fran Mažuranić 2, 134) Ako hoćeš da te oslobode poreza na livadu. (Matoš 11)“ (str. 110)

Neki od tih glagola mogu biti i prijelazni: *lišiti, odviknuti, odlučiti, osloboditi, izbaviti, riješiti*. Pored objekta u akuzativu otvara se uz njih i mjesto objektu u genitivu. U navedenim primjerima nisu ti glagoli prijelazni, jer im je objekt isti kao subjekt, pa se zato izriče povratnom zamjenicom, jer *se oslobodio nečega* i tko nije (*sam*) *sebe oslobodio toga*, nego može biti da su ga drugi oslobodili. Neki od tih glagola javljaju se s karakterističnim priložnim oznakama, osobito prijedložnim izrazima s *iz* i *od*. Moglo bi se stoga pomisliti da genitiv nije objekt nego adverbna oznaka. Ali to nije tako, jer *izbaviti se iz nevolje* može samo onaj koji je u nju pao, a *izbaviti se nevolje* može i onaj kojemu ona samo, makar i izdaleka, prijeti. Genitivni je izraz objekt, dio glagolske radnje, a prijedložni izrazi su priložne oznake kojima se izriču njezine popratne okolnosti.

U starinskom i svečanom govoru tako se slažu i glagoli: *odmetnuti se, odvrći se, oglušiti se*.

„Samo se ne odmećite Gospoda. (4. Mojs. 14, 9 Daničić) Oni se odvrgoše mene. (4. Mojs. 1, 2 Daničić) Neće se Gospod oglušiti molbe. (Psal. 102, 17 Daničić)“ (str. 111) Uporaba tih glagola s genitivom stilski je obilježena.

Neki povratni glagoli koji izriču odbojno čuvstvovanje zahtijevaju objekt u genitivu. Takvi su: *bojati se, plašiti se, strašiti se, prepasti se, gnušati se, grstiti se, stidjeti se, sramiti se*.

„Samo jednoga se bojim. (Fran Mažuranić 2, 13) Mi u gradu plašimo se brzjava. (Slobodan Novak 29) Oduvijek se grstio priznanja. (Novak Simić 261)“ (str. 111)

Neki povratni glagoli koji izriču prisjećanje zahtijevaju genitiv objekta, pa se takav genitiv naziva **genitiv sjećanja**. Takvi su glagoli: *sjetiti se, prisjetiti se, dosjetiti se, spomenuti se, opomenuti se*.

„Salamun se sjeti mnogobrojnih svojih žena. (Fran Mažuranić 2, 134) Spomenuše se svojih pretrpljenih muka. (Kosor 2, 169) Nerado se sjećala prošlosti. (Novak Simić 62)“ (str. 111)

Genitivom igre naziva se genitiv koji zahtijeva glagol *igrati (se)*. U naglašeno narodnom i jedru govoru slažu se tako i drugi glagoli kad označuju igranje. „Poigrajmo se vojnika (Kosor 2, 24) Skaču skoka. Meću se kamen. Momci se bacaju kamena. Vuku klipka. (Daničić, Sintaksa 110-112)“ (str. 112)

Povratni glagoli koji označuju hvatanje zahtijevaju genitiv objekta. Takav je genitiv po svojem značenju blizak genitivu partitivnomu. Takvi su glagoli: *primiti se, držati se, hvatati se, prihvatiti se, dohvatiti se, latiti se, mašiti se, taknuti se, dirnuti se, dodjeti se*.

„Onaj se zida drži. (Fran Mažuranić 2, 125) Vlada se prihvatila politike. (VUS 18.1.1967. str. 3) Vlažne se dotiču zemlje. (Kranjčević 87)“ (str. 112)

Istoj skupini pripadaju i glagoli *ticati se, dojmiti se* ali većinom u prenesenom značenju.

„Žamori zimske noći dojmiše se na takav način gorostasa. (Nazor 3, 85) To se mene tiče. (Novak Simić 30)“ (str. 112)

Neki povratni glagoli koji znače da je tko dobio što u svoju vlast ili da je što postigao zahtijevaju objektni genitiv: *domoći se, dokopati se, dopasti se, dohvatiti se, dočepati se, doviniti se, dobaviti se, udostojiti se*.

„Djeca se domogoše tla. (Kosor 2, 157) Hitro se dočepa vrata. (Jozo Laušić 87) Kad se Šujo

gore dobavio. (Nar. pjes. 4, 471)“ (str. 112)

Neki glagoli koji označuju punjenje ponašaju se jednako: *napuniti se, nasititi se, užiti se*.

„Venecija se napunila bjeguncima. (Nehajev 26) ...dok se čovjek mogao nasititi tuđih jabuka. (Kolar 176) ...taj da se užije kola i sopila, vina i pečenja. (Nehajev 91)“ (str. 113)

Povratni glagoli nasićivanja koji se od svih nesvršenih glagola mogu izvesti prijedlogom *na-* otvaraju mjesto objektu u genitivu. Neki su od takvih glagola: *najesti se, napiti se; napojiti se, nagledati se, nakzgovarati se, nauživati se, nakupovati se, narisati se, nahodati se, naplakati se, naakšamlučiti se*.

Nagledao sam se svijeta. (Nar. pjes. 1, 537) Zaželio se Regoč silno svoga pustoga Legena. (Brlić-Mažuranić 69) Zaželio se već širokih duša. (Kolar 99) (str. 113)

Objekt u genitivu imaju i glagoli *dopasti, zapasti* kad znače „pasti u dio“.

„Evo ima tri godine dana / Kad je Janko tame dopadnuo. (Rječnik 257a) Kad zapadoh ropstva u vijeku / panduri me tvoji uhitiše. (Nar. pjes. 2, 274)“ (str. 113)

Jednako se slaže i uzvik *žalibože* kada je u on rečenici predikatom. „Žalibože tolike muke (Daničić, Sintaksa 110-111)“ (str.114)

Mnogo povratnih glagola otvara mjesto objektu u genitivu. Dosta ih je koji mogu i ne biti povratni, pa su onda prijelazni. Takvi su: *čuvati, ostaviti, plašiti, strašiti, primiti, držati, hvatati, prihvatiti, dohvatiti, taknuti, dirnuti, dobaviti, napuniti, nasititi, zaželjeti*. (str.114)

Genitiv partitativni ili **dijelni** direktni je objekt u genitivu, koji se odnosi samo na dio cjeline. Katičić navodi primjere objekta u genitivu koji stvarno označavaju dio cjeline, koji se tako pomišljaju, ali ne označuju tvar. Imenice direktnoga objekta koje doista označavaju kakvu tvar: „Donijeli su grožđa. (Kranjčević 26) I jede kukurznog kruha. (Ivan Kozarac 70)“ (str. 105) Imenice direktnog objekta koje ne označavaju tvar, ali se tako pomišljaju: „Podaj ljudstvu svoga srca. (Kranjčević 61) Mi želimo uspjeha mladoj generaciji književnika. (Krklec 2,10)“ (str. 105)

Množina se nekih imenica uzima kao dio cjeline pa onda umjesto akuzativ ulogu direktnog objekta preuzima genitiv. „Nekad sam znao latinskih riječi. (Kranjčević 88) Donio sam ti novih knjiga. (Matoš 42) Spremio se da odnese Perki šljiva. (Božić 1, 216)“ (str. 106)

Iako snažno stilski obilježeno, mogu i neka osobna imena značiti samo dio količine i biti partitativni genitiv. „Vidi, vidi Marije. (Slobodan Novak 242)“ Takvom uporabom osobnog imena u dijelnom genitivu izriče se snažno čuđenje nad nekim svojstvom osobe. (Katičić, 2002: 105) Glagol *vidjeti*, zajedno s ostalom skupinom sličnih mu glagola (*gledati, slušati, žaliti,*

tražiti, naći, moliti, pitati, grditi, čuvati, dočekati) u pučkom i razgovornom stilu često stoji zahtijeva objekt u genitivu. U pomno biranom govoru, navedeni glagoli stoje s objektom u akuzativu. „Osobito neka čuva glave. (Posavina) Molio sam frajle. (Posavina) Žali sinova. (Posavina) Već sam došla ja kola gledati. (Slavonija)“ (str. 132)

Slavenski je **genitiv** karakteristična pojava u slavenskim jezicima, a dolazi umjesto objekta u akuzativu u zanijekanim rečenicama. Stilski je obilježen kao svečan starinski ili prislan pučki štokavski govor. „Joso toga nije opazio. (Matoš 15) Neće učiniti nikakva zla momu rođaku. (Nehajev 12) On nikada ne troši novca na žene. (Perković 13)“ Te su niječne preoblike nastale iz ovih: „Jozo je to opazio. Učinit će rođaku zlo. On nekad troši novac na žene.“ (str. 145)

Ulogu genitiva kao dopune nepotpunog smisla imenice opisana je i kod Vebera: „Genitiv se rabi u obće kada se samostavnikom nadopunjuje nesavršeni smisao koga samostavnika.“ (Veber, 1859:31) Genitivu je najveći prostor posvetio Katičić u poglavlju imeničkog atributa. Imenica koja se uvrštava uz drugu imenicu kao genitiv, dobiva se preoblikom iz predikata, kojemu je predikatna riječ bila genitivni izraz. Imenica u genitivu kao predikatna riječ izriče različite oblike pripadanja: „Knjiga je oca. Lik je žene. Čaša je mlijeka.“ (str. 445) Takvi su predikati, iako neobični, u hrvatskom jeziku mogući, snažno stilski obilježeni. Takve su imenice u predikatu običnije ako dolaze s kakvim atributom koji je uz njih uvršten, ali i tada se još osjeća stilski obilježenost: „Knjiga je mogega oca. Čaša je toploga mlijeka. Lik je neke žene.“ (str. 445) Sasvim uobičajeni i stilski neutralni postaju izrazi u kojima je imenica u genitivu preoblikovana u posvojni prijev: *Knjiga je očeva. Lik je ženski.* Rečenica *Čaša je mlijeka* ne može istim postupkom postati stilski neutralna pa je potrebno posegnuti za drugačijim izrazom. Od ishodišnih se rečenica *Čaša je mlijeka* i *Dobio sam čašu* dobije preoblikom atribucije izraz *Dobio sam čašu mlijeka*, gdje je imenica u genitivu *mlijeka* atribut uz imenicu *čaša*.²⁵

Posvojnim se **genitivom** naziv imenički atribut u genitivu, kojim je izražena pripadnost po vlasništvu ili kakvom sličnom pravu i vlasti. U rečenici *Knjiga moga oca leži na stolu* pripadnost se imeničkim atributom izriče po autorstvu, vlasništvu, izboru, posjedu ili slično. Posvojnim se genitivom može izraziti i pripadnost po rodbinskoj vezi: „Kći nadzornika dolazi u pohode“, ali i u prenesenom značenju „Pitoma smo mi djeca, milostive Europe! (Kranjčević 48)“ (str. 450) U neobilježenom i neutralnom je redu riječi mjesto imeničkom atributu odmah iza njegove imenice. Ako je posvojni genitiv od prezimena na –ić, tada on dolazi ispred imenice kojoj je atribut. Na taj se način izriče pripadnost po vlasništvu ili sličnom pravu i vlasti. „Sad se

---

²⁵ Vidi opširnije o imeničkim atributima u Katičić, 2002: 444-465

upravo penju uz Šmanjića brijeg. (Begović 116)“ (str. 450) Ako se genitivom od prezimena –ić izriče pripadnost po rodbinskom odnosu, tu atribut stoji u običnom položaju iza imenice.

Genitivom se cjeline naziva imenički atribut kojim se izriče pripadnost dijele ili neke sastavnice svojoj cjelini. Genitivom se cjeline izriče materijalni predmet kojem pripada neki njegov dio. „Nad Samoborom ljeska se limeni toranj crkvice sv. Lenarta (Šenoa 2, 32)“ (str. 451) Može se izricati i biće kojem pripada tijelo ili neki njegov dio. „Eto care, zatočnika glave. (Npj.2 147)“ (str. 452) Može se izricati nešto što nije ni osoba ni predmet, a pripada mu kakav dio, kao i ono čemu pripada kakav apstraktni pojam ili predodžba. „Tmurno predveče kišljiva dana. (Nazor 2,355) (str. 453) U sebi je nemirno tražio predmet razgovora. (Kaleb 1,69)“ (str. 453)

Genitiv sadržaja imenički je atribut kojim se izriče pripadanje nekog općenitijeg pojma nekom određenijem sadržaju. Kazuje kakav je oblik ili način, stoji kao atribut uz imenice koje označuju struku, položaj, ulogu. „Tek sad obuče kano smrti sliku. (Kanižlić 115)“ (str. 454) „A nije ni dobio položaj ministra obrane. (VUS 18. 1. 1967. str. 2)“ (str. 456)

Genitiv eksplikativni ili **objasnidbeni genitiv** imenički je atribut u genitivu kojim se izriče objašnjenje imenice uz koju atribut stoji, a obje se imenice odnose na isto. Najčešće stoji uz imenice prenešena značenja i objašnjava na što se one odnose. „Polagano umire jesen na ležaju opala lišća. (Nazor 2,49)“ (str. 457)

Genitiv subjekatni imenički je atribut kojim se izriče pripadnost radnje svojem vršitelju. „I ja znam draž i zov starine. (Nazor 2, 339)“ (str. 459) Njime se može izreći i poredba. „I ja se vraćam kući korakom pobjednika. (Nazor 2, 391)“ (str. 460) Genitiv subjekatni može izricati i pripadanje svojstva onomu tko ga ima: „Modrilo neba“ od rečenice „Nebo je modro.“ (str. 460)

Genitiv objekatni imenički je atribut u genitivu kojim se izriče pripadnost radnje njezinu predmetu. „Osvojilo ju osjećanje straha i slabosti. (Matoš 1,24)“ (str. 462)

Genitiv svojstva ili **genitivus qualitatis** genitivni je izraz koji se sastoji od imenice u genitivu uz koju je uvršten atribut, a izriče kakvo svojstvo. Genitiv svojstva stoji iza imenice uz koju je uvršten, a ta imenica izriče nešto za što se pretpostavlja da to subjekt ima. „Učenik je pokreta → Učenik ima pokrete. → Pokreti su spori. → Učenik je sporih pokreta. Učenik je često zastajkivao → Učenik sporih pokreta često je zastajkivao.“ (str. 464)

Neki pridjevi otvaraju mjesto dopuni u genitivu. Dopuna je imenica koja se dodaje pojedinim rečeničnim dijelovima kako bi ih upotpunila. Takvi su pridjevi: *pun, sit, gladan, dostojan, žedan, željan i vrijedan*. „Ljudi su žedni iste utjehe, gladni iste radosti. (Nazor, 14,84) Siti biše blaga tvoga. (Došen, 167b)“ (str. 138)

Dativ

Kao što je gore navedeno, izravan ili direktni je svaki objekt koji se nalazi u akuzativu bez prijedloga. Objekt može stajati i u drugim padežima. Značenje dativa odlikuje se u njegovoj sintaktičkoj ulozi u indirektnom objektu, s glagolima koji zahtijevaju objekt u dativu.

Takvi su neki glagoli koji znače „povoljnu djelatnost za koga“: *pomoći, udovoljiti, pogodovati, goditi, ugoditi, konvenirati, odgovarati*. „Bog pomaže kralju Pavlimiru. (Kašić, Razgovor 30) Nek ti vrime tihim zrakom godi! (Kanižlić, Rožalija 2) Premda su neki od tih poslova odgovorali bolje ženskoj ruci ipak ih je obavio s voljom. (Perković 164)“ (str. 115)

Na isti se način slažu i glagoli koji znače „nepovoljnu djelatnost za koga“: *smetati, škoditi, osvetiti se, pakostiti, podvaliti, iznevjeriti se, uđiti*. „Njemu se činilo da mu zidovi smetaju disanju. (Perković, 82) Da bih se osvetio njenu nemaru. (Slobodan Novak 217) Toliko mi vrug duši nudio. (Nar.posl. Daničić, 56)“ (str. 115)

Objektu u dativu otvaraju mjesto i neki glagoli koji izriču „službu ili pokoravanje“: *služiti, pokoravati se, popustiti, povlađivati, podražavati, laskati, udvarati (se), dodvoravati se, ulagivati se*. „I svom šupljem grlu služiš! (Došen 146a) Pokoravat ćemo se volji tvojih ruku. (Perković 163) Mladić je gorljivo udvarao dami. (Marinković, Ruke 232)“ (str. 116)

Jednako se slažu i neki glagoli koji znače „otpor“: *oduprijeti se, opirati se, protiviti se, odoljeti, prkositi*. „A zar naš težak ne zna da se opre lihvaru? (Kosor 2, 257) Iako se dosada i protivilo nekim zasadama njegove nauke. (Kolar 70) Samo šjor Bepo prkosi zanimljivosti događaja. (Marinković, Ruke 195)“ (str. 116)

Objekt u dativu zahtijevaju i neki glagoli koji izriču „sličnost“: *ličiti, sličiti, naličiti, nalikovati*. „Sličio je više vođi ustaškome nego kakvu mirnu posjedniku i trgovcu. (Šimunović 3, 69) Glas je naličio glasu tužne djevojčice. (Slobodan Novak 14)“

Glagoli koji označuju da „nekomu nešto dolikuje“ kao *pristajati, priličiti (se), dolikovati se, pristojati se*, a u starinskom jeziku još i *ličiti* i *nalikovati* zahtijevaju dopunu u dativu. „Kako je i

priličilo gospodinu. (Kolar 114) Bokser dolikuje uličnjacima. (Kolar 11) ...i da se djeci ne pristoji postavljati takva pitanja. (Slobodan Novak 15),, (str. 116)

Objekt u dativu zahtijeva i sljedeća skupina glagola, koja izriče „kakvo je što za koga“: *činiti se, ukazati se, izgledati, pričiniti se, svidjeti se, dopasti se, imponirati, zgaditi se, dozlogrditi, dosaditi, prisjesti, dodijati*. „Ručak ti se sladak čini. (Došen 269) Vječni ti se planeti sa neizmjernim tracima pričinjaju kao ogromne, svijetle čule. (Matoš, 16) To mi se sviđa. (Slobodan Novak 88) Taj mu je apetit silno imponirao. (Kolar 44) Hijeni dosadilo čekanje (Trišler 48),, (str. 117)

Mjesto objektu u dativu otvaraju i neki neoosbni glagoli koji izriču „raspoloženja i duševna stanja“. Takvi su: *laknuti, odlanuti, svanuti, sinuti, smrknuti se, zgaditi se, smutiti se*.

„...da ti lakne duši. (Matoš 217) Svima je odlanulo. (Kolar 120) Smuči mi se od pomisli da će sada kroz grad tako, ko baraba. (Marinković, Ruke 141) Najednom kao da mu je sinula misao. (Kolar 130)“ (str. 117)

Objekt u dativu zahtijevaju i „neki glagoli kojima se izriču zbivanja, što se koga osobito tiču“: *dogoditi se, desiti se, zapasti, doći, ići, uspjeti*. „Da ti se nije koje zlo dogodilo? (Kačić, Korabljica 276) Čovjeku dođe volja za jelom. (Perković 116)“ (str. 117)

Povratni glagoli, koji izriču „kakvo raspoloženje što izaziva u koga“ zahtijevaju objekt u dativu. Takvi su: *svidati se, dopadati se, gaditi se, militi se, smiliti se, sažaliti se, dati se, htjeti se, vidjeti se*. „Kako ti se ova djevojka sviđa? (U Lici zabilježio Bogdanović) Smilio im se gladan čovjek. (Kosor 2,222) Ono više dopade se onima dvojici. (Reljković, Sabr. 41)“ (str. 118)

Neki glagoli koji znače „obvezu“ kao *valjati* i *žuriti se* slažu se s objektom u dativu. „Što se vama toliko žuri kad sam ja strpljiv? (Kolar 193) Valjat će nam svate dočekati! (Nar. pjes. Jukić 228)“ (str. 118)

Mjesto objektu u dativu otvaraju i sljedeće skupine glagola: *dosjetiti se, dovinuti se, domisliti se; dati se, predati se, podati se, povjeriti se, pripadati; vjerovati, nasjesti; suditi, prijetiti, zavidjeti*. „Razljuti se strahovito Bjesnomar, jer on poznaše ono troje braće, pak se ponajviše i bojao Potjeha da će se istini dosjetiti. (Brlić-Mažuranić 11) Gđa se N. već sasvim podala gospodarstvu. (Matoš 53) Zato ću te darivati, što ćeš meni virovati. (Došen 257a) Ti si mu već nasjela. (Marinković, Ruke 180) Osjećali ste se kao da je ocu sudila sudbina. (Slobodan Novak 347) Gospodin mjesec prijeti meni. (Tadijanović 57)“ (str. 119)

Neki glagoli koji izriču „priopćavanje“ traže dopunu objektom u dativu. Takvi su: *lagati, tužiti se, žaliti se, zahvaljivati se, nazdraviti, namignuti, kleti se, povjeriti se, moliti se, javiti se*. O još jednoj sintaktičkoj mogućnosti glagola *lagati* bit će riječi u odjeljku o akuzativu.

„Da pameti oči lažu. (V.Došen 56a) Tužio se putem Alkiću. (Kosor 2, 71) I prvom nazdravi Josipu. (Kosor 2, 164) Svečano se kleo ženi da će se popraviti. (Kolar 7)“ (str. 119)

Neki glagoli izriču „uklanjanje od kakvih neželjenih posljedica“ zahtijevaju objekt u dativu. Takvi su: *izbjeći, izmaći, umaći, ukloniti se, uteći, ugibati se, predusresti, preuhitriti, doskočiti*. „Još nisam izbjegao ratnim mecima. (Slobodan Novak 168) Kako je izmakla pažnji dok je pisao. (Perković 79)“ (str. 120)

Neki glagoli, koji su se u starinskom i pučkom jeziku slagali s objektom u dativu, u suvremenom književnom nemaju takvu potvrdu. Neki su od njih: *ustupiti, uprijeti se, kidisati, odmetnuti se, razumjeti, bojati se, prepanuti se, naviknuti se*. (str. 120)

Neki pridjevi otvaraju mjesto dopuni u dativu: *vješt, ravan, drag, mio*. „Kako je on sam vješt i vjetru i valu. (Nehajev, Veliki grad 85)“ (str. 139)

Dativ ima sintaktičku ulogu i kao imenica u priložnoj oznaci. *Svaka ptica svome jatu leti*. „A onda se priključi i on začelju. (Novak 19)“ (str. 89) Priložna oznaka u dativu govori čemu je nešto okrenuto, upravljeno ili namijenjeno, za koga se ili za što vrši. Uporaba dativa kao priložne oznake s glagolima kretanja stilski je obilježena i zbog sažetijeg izričaja teže razumljiva. Tako je rečenica „Prijatelj je otišao ocu“ stilski jače obilježena, dok je rečenica „Prijatelj je otišao k ocu“ običnija, lakše razumljiva. Stilski obilježen je i izraz dativne imenice kao mjesta, osim ako se radi o kući ili domu: „Pa odoše svaki svojemu dvoru.“ (str. 90)²⁶

Neki glagoli otvaraju mjesto za više objekata. Sljedeći glagoli otvaraju mjesto objektu u dativu, na koji najprije djeluje glagolska radnja, potom objektu u akuzativu. Glagoli koji izriču kakvo „davanje“ otvaraju mjesta objektima u dativu i akuzativu. Takvi su: *dati, podati, predati, prodati, odati, darovati, pokloniti, ustupiti, posuditi, pozajmiti, uzajmiti, dijeliti, prinositi, namirati*. Jednako se slažu i glagoli koji izriču „namjenu“: *namijeniti, odrediti, izložiti, izvrgnuti, pustiti, prepoznati, pružiti, ponuditi, zadati, željeti, spremati, podvrgnuti, posvetiti*.

„Pokloni mi konja i sokola. (N. pj.2, 628) Osjećao si kako bi trebalo mnogo šutjeti i tako nijemim udivljenjem odati priznanje ljepoti. (Perković 90) Crna i grgurava kosa nad visokim,

---

²⁶ Opširnije o tome u Katičić, 2002:89-91

bijelim čekom daje duguljastom, energičnom licu umjetnički izraz. (Matoš 22) Želim ti sreću. (Marinković, Ruke 157) On je sama sebi smrt nanijela. (Slobodan novak 212)“ (str. 127)

Glagoli koji znače kakvo „govorenje“ kao *reći, kazati, govoriti, odgovoriti, pričati, pripovijedati, predložiti, nuditi, obećavati, zapovijedati, tužiti, javiti, izjaviti, dojaviti, prijaviti, primijetiti, tumačiti, objasniti, dokazati, pokazati, približiti, izdati, odati, priznati, prorokovati* slažu se jedanko kao prethodno navedeni: zahtijevaju objekt u dativu i akuzativu.

„Kasnije, kao časnik, pripovijedao sam tu nezgodu jednomu svomu prijatelju. (F. Mažuranić 47) Kćerima je obećao bombone. (Kolar 7) Odlučio sam razbojniku pokazati lice. (Slobodan Novak 73)“ (str. 128) Jednako se slažu i glagoli koji uz govorenje izriču i „način govorenja“: *šaptati, vikati, tepati*, kao i neki glagoli koji izriču „zamjerku i opraštanje“: *zamjeriti, primijetiti, oprostiti, otpustiti*. „Ajka age nije prikorila/ što ima sedam ljudi kod odžaka/ nikad agi zamirila nije. Gospar služi bješe oprostio velik dug. (Kalić, Propovijedi 382)“ (str. 129) Na isti se način slažu i glagoli koji izriču „dopuštenje i zabranu“: *dopustiti, dozvoliti, braniti, zabraniti, odbiti*. „Gospođa Mara ne samo da nije voljela, nego nije takve manire ni dopuštala svome mužu. (Kolar 115) Muhamed je vino dozvaljao razboritima, a branio ga glupanima. (Krklec 2, 269)“ (str. 129)

Glagoli koji znače „oduzimanje“ kao *uzeti, oteti, ugrabiti, odvesti, odvući, ukrasti, poricati, nijekati* pripadaju istoj skupini. „Dakle, ukrali ste mi ga. (Perković 55) Oružje im Turci ugrabiše. (Nar. pjes. 4, 22)“ (str. 130) Ovamo pripadaju i glagoli različita značenja koji uspostavljaju određen odnos među trima osobama ili predmetima kao *vjerovati, dugovati, pripisati, pretpostaviti, uspostaviti*. „Sardanapal suprostavi vojskam banovim vojsku vjernih svojih. (Bogdanić 33)“ (str. 130)

Akuzativ

Osnovno je značenje akuzativa uloga objekta u rečenici. Objekt je dopuna kojom se izriče predmet radnje, a mjesto u rečenici joj otvaraju prijelazni glagoli. Takav objekt naziva se direktinim objektom, a oblikom je imenica ili zamjenica u akuzativu. Neki su glagoli značenjski nepotpuni, ako ih se ne dopuni objektom. „Obliše ga suze. (Desnica, 206,3)“ Rečenica „Obliše suze“ nepotpuna je i besmislena. Neki pak glagoli nisu toliko srasli sa svojim objektima, pa mogu ostati i bez dopune u akuzativu. „Putnici obilaze (grad). (Nazor 2, 277,5)“²⁷

---

²⁷ Opširnije u tome u Katičić, 2002:95

Kao što je rečeno, prijelazni glagoli otvaraju mjesto objektu u akuzativu. Katičić donosi kratak pregled prijelaznih glagola²⁸ i njihovih značenja. Sukladno njegovom opisu, donosim kratak pregled glagola koji zahtijevaju objekt u akuzativu. Prvu veliku skupinu prijelaznih glagola čine glagoli „koji izriču kakav zahvat na predmetu ili u vezi s njime.“ Uvijek se radi o nekoj promjeni. Ta se skupina dijeli na sedam osnovnih:

1. prijelazni glagoli „koji izriču stvaranje ili izradbu u tvarnom ili duševnom smislu“, a to su sljedeći glagoli: *praviti, izraditi, zidati, krojiti, plesti, roditi, nositi, nesti, davati, sijati, pisati, slikati, skladati, zamisliti, izmisliti, sniti, spremi*. „Đukac je Silvestru zidao nove kuće u planini. (Božić, Kurlani 18) Žena mi je rađala svake godine sinove kao jabuke. (Božić, Kurlani 16).“ (str. 96)
2. prijelazni glagoli „koji izriču promjernu što se vrši na nekom predmetu, a postoji nezavisno od glagolskog čina“ neki su od njih: *tvoriti, zatvoriti, izoštriti, dograditi, napuniti, ugrijati, rashladiti, zapaliti, smiriti, kvariti, popraviti, pogoršati, poboljšati, otežati, olakšati, prati, čistiti, močiti, njegovati, promicati, hraniti, odgadajti, uvjeriti, varati, jesti, piti, konzumirati*. „Ti si zatvorio oči. (I.Kozarac 7) Sjedim pa pijucnem čašicu. (Kolar 157)“ (str. 97)
3. prijelazni glagoli „koji izriču tvarno ili duševno zahvaćanje kakva predmeta koji se pri tom ne mijenja“, a takvi su: *taći, dirati, pipati, stisnuti, uhvatiti, držati, udariti, tresti, trti, trljati, milovati, čušnuti, bosti, gaziti, okrznuti, poljubiti, pljunuti, upotrebljavati, preklinjati, pitati, moliti, opomenuti, zvati, pozdraviti, vabiti, vapiti, tražiti, grditi, suditi, poslužiti, nuditi, smetati, ometati, pomagati*. „A sve me više obuzimao strah. (Slobodan Novak 20) Poljubi joj strelovito vrh prstiju. (Matoš 222) Svijet je vapijao Boga u svojoj nesreći. (Nehajev 27)“ (str. 97)
4. prijelazni glagoli „koji izriču radnju kojom se kakav predmet pomiče u prostoru“. Takvi su: *maknuti, gibati, mahnuti, njihati, tresti, dići, spustiti, vući, svući, skidati, izbaciti, izvaditi, pružiti, obaviti, nakloniti, skloniti, gurnuti, vrtjeti, okretati, prevrtati, kotrljati, zamahivati, naklanjati, povesti, odvesti, prevesti, privesti, provesti, predati, dodaoti, prevršiti, metnuti, staviti, namjestiti, slagati, usipati, skupiti, sazvati, primicati, slati, uputiti, tjerati, voziti, nositi, predbaciti, odbaciti*. „Pro primo, reče Mađar dignuv palac. (Šenoa, Seljačka buna 30) Prvi mu nosač premjesti praznu košaru, a punu podigne i preda je drugom, a ovaj je opet doda dalje. (Božić, Kurlani 11)“ (str. 98)

²⁸ Opširnije o tome u Katičić, 2002:96-104

5. prijelazni su i neki glagoli „koji izriču radnju kojom se mijenja kretanje predmeta“: *ubrzati, usporiti, zaustaviti, skrenuti, okrenuti, usmjeriti*. Obojica konje zaustave. (Nar.pjes.4,233) S prozora okrenula glavu. (Nar.pjes. Hörm1,4) (str. 98) U starijem se književnom jeziku javljaju u navedenoj skupini i glagoli *upravljati i vladati*, kada imaju značenje „usmjeravanja“. U biranijem jeziku glagol *ubrzati* nije prijelazan i kazuje se samo o onome koji se sam stane brže kretati. „Kud si tako ubrzao? (Bogdanovićeve zbirke narodnih izraza u Lici) Ubrzit ću ja tebe. (Karadžić, Rječnik)“ (str. 98)
6. prijelazni su neki glagoli „koji izriču promjernu položaja i odnosa prema predmetu, ali se pri tom on ne pomiče i ne mijenja, bar ne u vezi s radnjom“, a takvi su glagoli: *stići, snaći, sresti, zateći, otkriti, dočekati, uzeti, oteti, hvatati, dohvatiti, zahvatati, zauzeti, poprimiti, obući, izbjeći, ostaviti, napustiti, isključiti, izgubiti, opkoliti, okružiti, zaklanjati, pokriti, zastrijeti, oženiti, nazivati, osvojiti, dopasti, zapasti...* „Obišao vinograd nekoliko puta. (Božić, Kurlani 23) Tako je dobra bila, pa sretne li prosjaka, malo što ne zaplače. (Šimunović 1, 65)“ (str. 99)
7. prijelazni su i neki glagoli „kojima se nešto zamjenjuje, nadoknađuje“, a takvi su: *platiti, iskajati, okajati, osvetiti, zamijeniti*. „Plaćaju porez, prireze i namete. (Krlježa, Bog Mars 7)“ (str. 100)

Drugu veliku skupinu čine glagoli koji izriču postojanje „kakva odnosa bez zahvata i promjene.“ Ta se skupina dijeli na šest manjih i osnovnih:

1. prijelazni su glagoli koji izriču „posjedovne odnose“: *imati, posjedovati, držati*. „Stara Uršula ima oštar jezik. (Šenoa, Seljačka buna 36) Svaki ima posjedovati jednaki dijel zemlje. (A.Kovačević, Sabrane prip. 25)“ (str. 100)
2. neki glagoli koji izriču „odnose opažanja ili spoznaje“: *gledati, ugledati, razgledati, vidjeti, opaziti, motriti, promatrati, izgledati, čuti, slušati, prislušivati, osluškivati, mirisati, njušiti, osjećati, čutjeti, znati, razumjeti, upamtiti, proučiti, zaboraviti, pozvati, upoznati, shvatiti, raspoznavati, učiti, čitati, tumačiti, objasniti*. „I na nepcu upaljenom osjećaš slan znoj ženskog tijela i sukrvicu. (Krlježa, Bog Mars 11) Rucner je poznavao brigu Trdakovu. (Krlježa, Bog Mars, 21). Nijemo ju gleda. (Barković 1, 92)“ (str. 101) U toj se skupini nalazi i glagol *misliti*, ali tada mu je značenje nešto drugačije: „I nisi ga mogao misliti van dobrim. (J. Draženović, Djela 1. Zgb 1932, 102)“ (str. 101)
3. neki glagoli koji izriču „osjećajne odnose“ isto su prijelazni, a takvi su glagoli: *voljeti, prezirati, omrznuti, cijeniti, mrziti, mariti, žaliti, prežaliti, preboljeti, iskati, tražiti, htjeti*,

željeti. „Petar mrzi Ambroza. (Šenoa, Seljačka buna 38) A poljar zaželio veliko blago. (Šimunović 1, 61) Elektronsko srce ljubi plavuše. (Trišler 50)“ (str. 101)

4. prijelazni su neki glagoli koji izriču „vještinu ili umijeće“, sposobnost vršenja neke djelatnosti, a takvi su: *znati, govoriti (umjeti govoriti), svirati (umjeti svirati)*, ali i *vidjeti, čuti, igrati*, kada znače sposobnost vršenja te radnje. „Od svoje kuće vidim Savu. Po mraku vidim stazu. Ne čujem razlike među kratkim naglascima. Dobro igra šah.“ (str. 102)
5. prijelaznim glagolima pripadaju i neki glagoli koji izriču „subjektivno stanje vršitelja radnje određeno nekim predmetom“: *izdržati, izdurati, bolovati, trpjeti, podnostiti, doživjeti, preboljeti,, provesti, jadovati, patiti*. Može li vaše srce preboljeti plač nejake djece? (Šenoa, Seljačka buna 39) (str. 102) Navedena je skupina glagola slična skupini pod brojem tri. Razlika je u „subjektivnom stanju kojemu je uzrok objekt u akuzativu“.
6. neki glagoli koji izriču subjektivno stanje osobe, ali tako da osoba kao objekt stoji u akuzativu, a uzrok kao subjekt isto su prijelazni glagoli, a takvi su: *boljeti, dražiti, peći, gušiti, dušiti, veseliti, moriti, brinuti, golicati, žignuti, zanijeti, uhvatiti, zavijati, smrzavati*. „Mori ga glad. (Šenoa, Članci i kritike, Zgb. 1934, 15) Kašalj i smijeh ga guše. (I. Vojnović, Trilogija, Zgb. 1961, 102)“ (str. 102)

Treću skupinu čine glagoli koji izriču „odnose u vremenu i prostoru“. Odnose u prostoru izriču sljedeći glagoli, u čijem je sadržaju „uvijek prisutno svladavanje udaljenosti“: *proći, obići, prekoračiti, prijeći, prevaliti, preskočiti, pretrčati, preplivati*. „Jeste li vi samo zato prevalili toliki put da mi donesete suze žalosnice svoga gospodara? (Šenoa, Seljačka buna 24) Ona je htjela da prepliva Glibušu. (Šimunović 1, 58)“ (str. 103)

„Odnose u vremenu“ izriču prijelazni glagoli kao *provesti, presjediti, proživjeti, prospavati*.. „Ona je bila rođena upravo u ovom gradu...proživjela je u njemu prve godine svoga djetinjstva. (Cesarec, Bjegunci 9)“ (str. 104)

Postoje i prijelazni glagoli koji zahtijevaju dva objekta u akuzativu. Takvi su: *učiti koga što, moliti koga što, pitati koga što*. Prvi od tih objekata uvijek je osoba, a drugi se objekt odnosi na glagol i na prvi objekt. Glagol *stajati* (razgovorno i *koštati*) zahtijeva isto dva objekta.

Tad đevojka govori đeveru/ što je bješe naučila majka. (Nar.pjes. 3,489) Ja bih vas molio sad još ovo. (S. Bosanac, Uspomene na Jagića, 107) Tu sam te stvar već jednom pitao. (iz razgovora) I ove dvije riječi stajale su me godinu dana više. (Kosor 2, 155) (str. 105)

U starinskom jeziku narodne pjesme pronalazi se i glagol *lagati* s dopunom u akuzativu. Objektom u akuzativu može se izricati i predmet laganja. „Takva uporaba glagola *lagati* ne postoji u standardnome jeziku. Da on tamne laži laže. (Došen 141b)“ (str. 120)

Neki glagoli otvaraju mjesta za više objekata u raznim padežima. Katičić navodi popis glagola, koji otvaraju mjesta dvama objektima, od kojih je jedan u akuzativu, što znači da su po tome ti glagoli prijelazni, a drugi je objekt u genitivu. Takvi su glagoli: *izbaviti, osloboditi, lišiti, riješiti, oprostiti, sačuvati, sjetiti, opomenuti, odviknuti, odučiti, udostojiti*. „Izbavi me ove muke. (S. Margitić 264) Oprosti me tamnice proklete. (Karadžić, Rječnik) Turska bujica istjerala ih je iz domovine i lišila imanja. (Nehajev 19) Odučit ću ja tebe toga. (Ivan Kozarac)“ (str. 126)

Neki glagoli otvaraju mjesto objektima u akuzativu i instrumentalu. To su glagoli koji označuju gibanje na istom mjestu. U jednom su slučaju prijelazni, u drugome nisu. Takvi su: *maknuti, gibati, mahnuti, njihati, tresti, vrtjeti*. Kod tih glagola postoji razlika u značenju. Ako je objekt u akuzativu *maknuti ruku*, označava onda promjenu mjesta, dok u instrumentalu *maknuti rukom*, samo pomicanje. Primjer za akuzativ: „Naopako barjak zavrnuše. (Karadžić, Rječnik)“ (str. 135)

Glagoli *zaraziti, zamijeniti, izmijeniti, promijeniti, mijenjati, nuditi, častiti* zahtijevaju objekt u instrumentalu i akuzativu. „Zarazio mi je kockom cijelu kasarnu. (Matoš 57) Petrović ga nudi havanama. (Matoš 26)“ (str. 131) O instrumentalu kao objektu i priložnom izrazu uz glagol *zaraziti* bit će više riječi u poglavlju tog padeža.

Postoje glagoli koji mogu imati isti objekt i u akuzativu i dativu. Nekada, dakle, jesu, nekada nisu prijelazni. Takvi su glagoli: *pomagati, služiti, suditi, savjetovati, smetati*.

Kada stoje s akuzativom, tada izriču odnos koji duboko zahvaća ono na što je uperen, a po tome je to nešto trajno, a ne samo prolazna situacija, bez dubljega ili stalnijega zahvaćanja, kao što je to slučaj s objektima u dativu. *Pomagati nekome* znači samo olakšavati mu neki posao, dok *pomagati nekoga* znači trajni i štićenički odnos. *Služiti nekome* znači samo prigodan odnos, a *služiti nekoga* izražava trajan odnos i zaposlenje sluge. *Suditi nekoga* znači voditi formalni sudski postupak, dok *suditi nekome* ne zahvaća objekt tako duboko. *Savjetovati nekome* znači dati samo savjet, a *savjetovati nekoga* uključuje posao savjetnika. *Smetati nekome* odnosi se samo na određenu situaciju, dok *smetati koga* izriče da je smetnja zahvatila nečije biće. Navedene razlike nisu oštre i nisu jako izražene u suvremenom jeziku, ali bi, pri pomnijoj i razlikovnoj uporabi jezika trebalo o njima povesti računa. (str. 132)

Glagoli *dopasti, zapasti, ići, doći* imaju različitu uporabu padežnih objekata, ali bez razlike u značenju. Primjer za akuzativ: „Kad je Petra knjiga dopanula! (Nar. pjes 1,3) Primjer za dativ: Kome li je dopao u ruke? (Nar. pjes 3, 169)“ (str. 134)

Objekt u akuzativu ili dativu ima i glagol *voljeti*, ali s vrlo izrazitom razlikom u značenju. Kada stoji s akuzativom, tada znači da je „komu što draže od čega drugoga, a danas je uobičajen izraz da je komu što milo“. Ako se slaže s dativom, onda znači da je tko čemu sklon, ili nečemu više sklon nego drugomu. Volim sebe nego tebe. (Posl. 38) Čemu idu ljudi k njemu, kad on voli oružju i borbi. (Nazor, Pripovijetke 1947, 182) (str. 134)

Prethodno navedena svojstva padežnih objekata imaju i „glagoli koji naznačavaju da se s objektom nešto zbiva“. Takvi su: *savijati, vrtjeti, žigati*. Razlika u objektnom padežu nije povezana s razlikom u značenju, što znači da se može reći: Zavija me u trbuhu, na srcu (V.Rj.) ali i Njoj je zavrtalo u jednom zubu. (Perković, Novele, Zgb. 1955, 19) (str. 136)

Sintaktičke uloge akuzativa su izravni objekt, ako dolazi bez prijedloga, ili prijedložni objekt, ako se pojavljuje s prijedlozima. Akuzativ je zastupljen i u priložnim oznakama, ako se želi izreći protezanje u vremenu ili prostoru. „Daždilo je uporno cijeli dan, (Ivan Kozarac 169) Ostajem cijeli dan. (Barković 1, 27)“ (str. 90)

Kada imenice označuju protezanje u vremenu koje je dulje od dana, kao npr. tjedan, mjesec, godina, nemaju bližega određenja kao priložna oznaka pa im se stoga dodaje oznaka u genitivu danâ. „Bio je godinu dana s tom ženom. (Novak Šimić 63)“ Izraz „Bio je godinu s tom ženom“ ne može funkcionirati kao obavijesno ustrojstvo. Navedena se dopuna u genitivu dodaje priložnoj oznaci u akuzativu i kada se želi naglasiti trajanje radnje. *U rečenici Tjedan dana brzo prođe*, „naglasak je na nizanju dana i vremenskom trajanju“, za razliku od jednostavnijeg izraza Tjedan brzo prođe. (str. 90-91)

Vokativ

Vokativ se često nalazi u imperativu, glagolskom načinu izricanja zapovijedi, poticaja ili poziva, molbe ili nutkanja. Rečenici s predikatom u infinitivu dodaje se poziv u vokativu. „Gledaj, druže, i razumi /ovu igru od vjekova. (Kranjčević 43)“ (str. 73)

Lokativ

Lokativ je padež koji dolazi samo prijedlozima. Lokativ je prvenstveno padež mjesta, a ovisan je prijedlozima u, na, o, po, pri, prema i odgovora na pitanje u (*na, o, po, pri, prema*) komu, u (*na, o, po, pri, prema*) čemu.

Katičić o lokativu govori u priložnoj oznaci, ističući razliku između prijedložnog izraza u akuzativu i prijedložnog izraza u lokativu. Prijedložni izraz stoji u akuzativu ako izriče cilj, ako stoji s nekim od glagola koji izriču kretanje. Ako prijedložni izraz ističe prostorni okvir u kojem se odbija glagolska radnja, onda stoji u lokativu. Primjer:

„Provirim u spavaću sobu. (Vojin Jelić, Republika 1957 9/1) Ja sam u dobrom zdravlju. (Nehajev 64) A kod vas se toliko skupilo na vojsku. (Kaleb, Na kamenju 71) Ja sam i onako na dopustu. (Ante Kovačić, Među žabarima 52) Sanjao sam da su došli anđeli po mene da me odvedu. (Ante Kovačić, U registraturi 25) Moj Karlo često hoda po oblacima. (Božić. Svilene papuče 32)Objesio je školu o klin. A o ruci grozdovi vise. (Goran, Dani gnjeva 145)“ (str. 87)

O prijedlozima Katičić ne govori puno, jer oni nisu predmet sintaktičkog opisa.

Instrumental

Neki glagoli otvaraju mjesto za objektnu dopunu u instrumentalu. Takvi su: *počinjati (se)*, *prestati, završavati (se)*, *nastaviti*.

„Počela je utiranjem sapunice. (Nametak 51) - Prestade cerekanjem. (Krstó Spoljar 50)“ (str. 121) U navedenim je primjerima bitno razlikovati instrumentalni izraz u ulozi objekta i ulozi priložne oznake. Ukoliko rečenica „Prestade cerekanjem“ znači „Prestade se cerekati“, tada je instrumental u službi objekta. Ako je značenje rečenice „Prestade (nečim) tako što se cerekao“, onda je *cerekanjem* priložna oznaka.²⁹

Objekt u instrumentalu imaju i glagoli *rodit*, *urodit*, *ploditi*. Instrumental je u ovim rečenicama objekt, ako se njime izriče plod. Priložna je oznaka, ako se njime izriče sredstvo.

„Polje slobodom radja. (Kranjčević 21) Slavonija obiljem rodi. (Kolar 71)“ (str. 121)

Objekt u instrumentalu imaju i neki povratni glagoli koji znače nekakvu „zaokupljenost“: *baviti*, *zanimati se*, *pozabaviti se*, *zaokupiti se*, *zabaviti se*. „Prije si se uvijek bavio knjigom. (Kosor 4) Majka je previše zaokupljena sobom. (Novak Simić 262) Sve sam vrijeme bio samo njome zabavljen. (Slobodan Novak 73)“ (str. 122)

---

²⁹ Vidi opširnije o tome u Katičić, 2002: 121

Objekt u instrumentalu imaju i neki povratni glagoli koji znače kakvu „igru“: *igrati se, bacati se, nadmetati se, loptati se*., „Gazda Jovan Babić poigrao se debelim zlatnim lancem. (Novak Simić 12) - Igram se pričicom o Maki. (Slobodan Novak 157) Stadoše se nadmetati grlatošću. (Laušić 49)“ (str. 122)

Objekt u instrumentalu imaju i neki glagoli koji znače „vladanje, zapovijedanje i upravljanje“: *vladati, zapovijedati, upravljati, ovladati, komandirati, rukovoditi, zavladatai, rukovati, raspolagati, dirigitirati, odlučiti*. „Preradović je bio svjestan da ne vlada hrvatskim jezikom. (Barac 1, 18) Strah je zavladao zemljom. (Nehajev 245) A raspolagali su još i dalekozorima. (Slobodan Novak 114) Časnik je zapovijedao četom. (Nehajev 34) Sada dirigiram orkestrom. (Novak Simić 115) Seljaku udesom odlučuje svatko drugi, samo ne on sam (Barac 1, 82) Vijest će odluciti ratom (Barkovic 1, 245)“ (str. 122)

Objekt u instrumentalu imaju i neki glagoli koji znače „trgovanje“: *trgovati, poslovati*. „Otac je trgovao žitom (Kosor 2, 62) - E, onda ću trgovati krmcima (Novak Simić 25)“ (str. 122)

Objekt u instrumentalu imaju i neki povratni glagoli koji izriču „raspoloženja“: *zanositi se, razonoditi se, nasladjivati se, oduševiti se, zabavljati se, zadovoljiti se*.

„Zanosio sam se tajnom. (Perković 128) Zadovoljio se tablom čokolade. (Špoljar 8)“ (str. 123)

Objekt u instrumentalu imaju i neki povratni glagoli koji izriču „društvo“: *oženiti se³⁰, okružiti se*. „Jedino djevicom izmedju svoga naroda neka se ženi (Mojsije 3, 21, 14) Okruživala se mladim svijetom. (Novak Simić 14)“ (str. 123)

Objekt u instrumentalu ima i niz glagola koji znace „gibanje“: *maknuti, mahnuti, slijegati, šenuti, gibati, odmahnuti, kimati, klonuti, tresti, zamahnuti, pucnuti, pomjeriti, trzati, njihati, škrinuti, svesti, ljuljati, vrtjeti, zakrenuti, uzdignuti, drmati, zalupiti, nagnuti, drmusati, potresti, svrnuti, zalomiti*. „Ona glavom klima. (Kanižlić 61) Strah mačem zamahne. (Kanižlić 111) - Vjetar njiše vitkim čempresima. (Tadijanović 27) Zalupio sam vratim svoje sobe (Slobodan Novak 237)“ (str. 123)

Objekt u instrumentlu imaju i neki glagoli koji znače „miris“: *mirisati, zaudarati, smrdjeti, vonjati, odisati*. „To ti mirišeš djetelinom. (Perković 84) Surovo kopno miriše snijegom. (Barković 1, 215)“ (str. 124)

Objekt u instrumentalu imanju i neki povratni glagoli koji znače „ponos“: *hvaliti se, dičiti se, hvalisati se, ponositi se, hvastati se, razbacivati se, razmetati se*.

Mati se obično sinovima hvali. (Nar. posl. 327) Čelav se diči kapom. (Nar. posl. 324) Pohvalio bi se svojim djelom. (Kosor 2, 125) (str. 124)

---

³⁰ U narodnoj poslovice *Ušima, a ne očima, valja se ženiti* instrumental uz ženiti nije objekt nego priložna oznaka.

Objekt u instrumentalu imaju glagoli: *žuriti se, hitjeti, otezati, zatezati*.

„Potjerali su Mariju da požuri čišćenjem dugmeta. (Živko Jeličić 71)“ (str. 124) Tu bi objekt mogao biti i prijedložni izraz: da požuri s čišćenjem dugmeta.

Objekt u instrumentalu imaju glagoli: *obrasti, zarasti*. „Koji se kamen često premeće, neće mahovinom obrasti. (Nar. posl. 143)“ (str. 124) I tu bi objekt mogao biti i prijedložni izraz: neće obrasti s mahovinom.

Objekt u intrumentalu imaju glagoli *kleti se i zaklinjati se*. S tim glagolima često dolazi i priložna oznaka u dativu, kojom se označuje osoba kojoj se obraća zaklinjanjem. „Kunem se smrću i životom. (Laušić 314)“ (str. 125)

Objekt u instrumentalu imaju i glagoli grožnje *prijetiti (se), groziti se*.

I s tim glagolima često dolazi priložna oznaka u dativu, kojom se kazuje kamo je groznja upravljena. „Zagrozila bi mi se ocem. (F. Mažuranić 62) Prijetio je sjekirom (Slobodan Novak 296)“ (str. 125) *Sjekirom* u ovoj rečenici može biti *priložna oznaka*, ako je on sredstvo prijećenja, ili objekt, *ako se prijeti samo riječima*. Sintaktička je dvosmislenost rješiva širim kontekstom. O kriteriju razlikovanja može se općenito reći da je instrumentalni izraz priložna oznaka ako se njime izriče sredstvo, a ne predmet radnje, a objekt kada se njime, obratno, izriče predmet, a ne sredstvo. (Katičić, 2002:126)

U starinskom i pučkom jeziku ima objekt u instrumentalu i glagol *brinuti se*. „Moja majko, ne brini se mnome (Nar. pjesma 1, 578)“ (str. 125)

Priložna oznaka u instrumentalu može, osim sredstava značiti i odvijanje u prostoru: „Jedni bježe dvorištem. (Lovrak 5)“ (str. 88) Može značiti i trajanje u vremenu: „Nosiš ti taj „ringlšpil“ u glavi već godinama. (Marinković, Proze 96)“ (str. 88) Može značiti i način, a takva je oznaka često tautološka: „Gosti se čudom čude. (Nehajev 241)“ (str. 89) Priložna oznaka u instrumentalu može označavati i agensa, vršitelja pasivne radnje u rečenici: „Preveć smo mi pokvareni civilizacijom. (Nametak 3)“ (str. 89) Priložna oznaka u instrumentalu može označavati i popratne okolnosti: „Zagledao se nijemim očajem u lozu. (Kosor 2, 192)“ (str. 89) U brižnom bi stilu tu stajao prijedložni izraz.

Instrumental, odnosno, dopunu u instrumentalu zahtijevaju i „imenice koje u svom značenju sadrže značenje glagola s objektom u instrumentalu ili su izvedene od njih“.

„Ta pasje gesta nogom. (Marinković, Ruke 126) - Poduzmite najhitnije mjere za opskrbu brašnom. (Vjesnik 19. 1. 1967. str. 3)“ (str. 125)

O predikatnom proširku nekih glagola u instrumentalu ili nominativu bilo je riječi u poglavlju nominativa. Glagoli, koji zahtijevaju proširarak u nominativu ili instrumentalu, u istom su poglavlju navedeni i prikazani s nominativom. Sada dolaze s primjerima za instrumental. To su

glagoli: *postati, ostati, činiti se, pričinjati se, izići, ispasti, učiniti se, ukazivati se, pokazati se, praviti se, priviđati se, kazati se, graditi se, pretvarati se, izgledati*. „Lednim ću ostati mrcem. (Kranjčević, 148) Postao je u malo godina plemićem. (Nehajev 5) A možda bi se pretvarala uvrijeđenom. (Slobodan Novak 219)“ (str. 48)

Kada neki prijelazni glagoli dobiju objekt u akuzativu, zahtijevaju, kao predikati proširak u instrumentalu. Takvi su glagoli: *smatrati, držati, nalaziti, osjećati, vidjeti, znati, shvaćati, uzimati, tretirati*. Navedeni glagoli mogu, umjesto proširka u instrumentalu, dobiti i prijedložne izraze s *kao* i *za* kao proširke. To su mogućnosti koje oblikuje svaki govornik sam.

„Pa makar nju zato smatrali vješticom. (Kolar 182) Vraza su držali lijenčinom. (Barac 1,25) Njega sam osjećao tada prisutnim. (Slobodan Novak 73)“ (str. 107)

Takvi su još i glagoli *zvati, nazvati, prozvati, označiti predstaviti, proglasiti, prikazati, priznati*. Posljednja četiri mogu se, osim s instrumentalnim izrazom, proširiti i prijedložnim izrazima s *kao* i *za*. „Ti si me nekad prijateljem zvao. (Tadijanović, 145) Proglasili su stranca kao mudraca.“ (str. 108) O glagolima *zvati, nazvati i prozvati* bilo je riječi u poglavlju nominativa, jer se mogu proširiti i proširkom u nominativu. Glagoli *činiti, učiniti, načiniti, napraviti, stvoriti, roditi, imenovati, izabrati, postaviti, namjestiti* prijelazni su glagoli s proširkom u instrumentalu. „To nas najposlije čini moćnima. (Novak Simić 233) Majka ga je rodila više pjesnikom nego vojnikom. (Nehajev 3) Imenovao ga je vrhovnim upraviteljem Kraša. (Nehajev 3)“ (str. 109) Glagoli *imenovati, izabrati, postaviti, namjestiti* mogu se osim instrumentalnim izrazom proširiti prijedložnim izrazima s *kao* i *za*. Kada se takvi prijelazni glagoli preoblikuju u pasiv, ili obezličie, njihov proširak ostaje u instrumentalu. „I to mi se zove plemićem. (Matoš 64) Budem proglašen čudakom. (Slobodan Novak 169)“ (str. 109)

Glagoli *zaraziti, zamijeniti, izmijeniti, promijeniti, mijenjati, nuditi, častiti* zahtijevaju objekt u instrumentalu i akuzativu pa je o njima bilo riječi i u poglavlju akuzativa. „Zarazio mi je kockom cijelu kasarnu. (Matoš 57) Petrović ga nudi havanama. (Matoš 26)“ (str. 131) Instrumental uz glagol *zaraziti* smatra se objektom ako se njime izriče „bolest“, od koje se boluje. Instrumental je uz taj glagol priložna oznaka, ako se njime izriče sredstvo zaraživanja“. „Tržnica je zarazila grad kolerom. Tržnica je zarazila grad nečistim školjkama.“ U prvom je primjeru instrumental *kolerom* objekt, jer grad bio zaražen i ostao bolestan od kolere. U drugom primjeru, *gradom* nije ostao bolestan od školjaka, nego od neke pobliže neoznačene bolesti. Tu je instrumental priložna oznaka. (Katičić, 2002:131)

Još neki glagoli otvaraju mjesto objektima u akuzativu i instrumentalu. To su glagoli koji označuju „gibanje na istom mjestu“: *maknuti, gibati, mahnuti, njihati, tresti, vrtjeti*. Kod tih

glagola postoji razlika u značenju. Ako je objekt u akuzativu *maknuti ruku*, označava onda promjenu mjesta, dok u instrumentalu *maknuti rukom*, samo pomicanje. Primjer za instrumental: „Zavrnut će nožem u rani, nek se razjapi kao usta. (Božić, Neisplakani 49)“ (str. 135) Instrumental se javlja i kao dopuna uz neke pridjeve: *zadovoljan, izobilan, bogat, siromašan*. Lišaji su najprostije biljke, zadovoljni ponajviše samo hranom iz zraka. (Šulek, 3,31) Abram je bio veoma bogat stokom, srebrom i zlatom. (I. Mojsijeva 13,2) (str. 139) Imenice *bogataš, siromah* traže sklonjivu dopunu, kao i gore navedeni pridjevi. „Siromah duhom ostaje miran.“ (str. 139)

Usporedba padežnih značenja u Vebera i Katičića

U ovom se poglavlju uspoređuju djelo Adolfa Vebera i djelo Radoslava Katičića, koja se predstavljena na početku rada, s ciljem utvrđivanja sličnosti, razlika i razvoja hrvatskog jezikoslovlja u opisivanju padeža. Pri usporedbi padežnih značenja Veberove *Skladnje jezika ilirskoga* i Katičićeve *Sintakse hrvatskoga književnoga jezika* valja ponajprije uzeti u obzir vremenski kontekst u kojima su djela pisana i razvoj hrvatskoga jezikoslovlja. Veber je svakako učinio velik korak, izdvojivši sintaksu, kao dugo zanemarivanu jezikoslovnu znanost u posebnu knjigu, u vremenu kada su se u hrvatskoj jezičnoj povijesti događale promjene.

Prva točka usporedbe opisa padeža **namjena** je djela. Oslanjajući se na slovnici Antuna Mažuranića, ali i Babukića, Brlića mlađega i Muczkowskoga, Veber donosi pregled hrvatske sintakse prilagođen gimnazijalnim učenicima. Katičić, iako mu je sintaksa objavljena u samostalnoj knjizi, dio je gramatičkog djela Gramatika hrvatskoga književnoga jezika, što je zasnovan u Zavodu za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku, donosi opširan pregled hrvatske sintakse, koja se, u odnosu na Veberov opis, vidno razvila. Namjenom djela otvara se i pitanje **opsega**. Djelo pisano za gimnazijalne učenike, sažetije je i opisom prilagođeno onima koji se tek upoznaju s tom jezikoslovnom disciplinom, uz pomoć *věšta učitelja*. Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika, opsegom i opisom padeža potpunija je, ali teže shvatljiva neupućenima. Oba autora posežu za piscima i njihovim književnim djelima, kako bi potkrijepili svoje definicije i približili ih čitatelju. Katičić donosi iza predgovora popis dijela ekcerpiranih za sintaksu oblika, koji obuhvaća 4 stranice autora i njihovih dijela. Kod Vebera se kratko u napomeni autora navode citirani autori i djela. Primjerice, glagole *učiti*, *pitati*, *moliti* (*prositi*) opisala su oba autora, navodeći da zahtijevaju dva objekta u akuzativu. Katičić za navedena tri glagola donosi 10 primjera, dok Veber donosi 6. Ono u čemu je Veber svakako nadmašio Katičića, opisi su prijedloga koji zahtijevaju određeni padež. Kod Katičića je taj dio izostao, autor navodi sljedeće razloge: „Najdalekosežnija posljedica koncepcije po kojoj sam izrađivao ovu Sintaksu jest to što u njoj nije uopće obrađeno slaganje prijedloga s padežima. Tako je izostalo jedno tradicionalno područje svakoga sintaktičkoga opisa. Ja sam u središte svoga sintaktičkoga opisa stavio gramatičko ustrojstvo rečenice i orijentirao ga sasvim prema njema. U gramatičkom ustrojstvu rečenice prijedložni je izraz nedjeljiva cjelina koja s drugim dijelovima rečenice stoji u istom odnosu bez obzira na to koji je padež u njoj.“ (Katičić, 2002:15)

Prva sastavnica koju pri usporedbi opisa padežih značenja oba autora treba uzeti u obzir, svakako je **konceptija opisa**. Kod Vebera padežna značenja dolaze u *Skladnji djelovanja*, kao zasebna cjelina, slijedom od nominativa, preko vokativa, akuzativa, dativa, genitiva, prepozicionala do instrumentalala. Veber polazi od nezavisnih padeža, opisujući gramatičke uloge, a pri opisu se ne dotiče u mnogome semantike padeža. Nakon opisa padeža prelazi na prijedložne izraze, odnosno prijedloge koji se slažu s jednim, potom s više padeža. Katičić donosi opise padeža u sintaktičkim ulogama koje oni imaju, jer se bazira na gramatičkom ustrojstvu rečenice i svoj opis hrvatske sintakse orijentira prema njemu. Kroz sintaktičke uloge padeža, Katičić navodi i njihovu semantiku. Razlika u semantičkom opisu između Katičića i Vebera vidljiva je, primjerice, u opisu genitiva. Veber je sve glagole opisao u jednoj skupini (48. glagola) i uveo ih ovim riječima: „Genitiv, koje sam, koje s predlogom od zahtjevaju ovi glagoli...” (Veber, 1859:40). Katičić potvrđuje te glagole u svom opisu, njihovo se slaganje s genitivom podrazumijeva iz naslova poglavlja u kojem su predstavljeni, ali Katičić navodi i semantičku ulogu: odvajanje, oslobađanje, odbojno čuvstvovanje, prisjećanje, igru, punjenje. Jednako je i kod opisa dativa, akuzativa, lokativa i instrumentalala.

Nabrajanjem redoslijeda opisa padeža otvoreno je pitanje **padežnog nazivlja**, koje se kod Vebera razlikuje od suvremenog, kakvo pronalazimo kod Katičića. Prepozicional je padež koji čini temeljnu razliku u nazivlju, a odgovara današnjem lokativu.

Oba autora opisuju **nominativ** u njegovoj osnovnoj gramatičkoj ulozi, subjektnoj, te kao padež predikata, ako predikatno ime stoji u nominativu. Predikatni proširak u nominativu koji zahtijevaju glagoli *zvati*, *imenovati*, (Veber, a kod Katičića još i *prozvati*) navode i primjerima potkrijepljuju oba autora. Katičić navodi glagole koji se proširuju predikatnim proširkom u nominativu, ali i instrumentalu: *postati*, *ostati*, *činiti se*, *izići*, *ispasti*.. itd. Veber pojašnjava logički subjekt: „Logički je subjekt ona osoba ili stvar koja što djeluje u bilo kojem mu drago padežu. Meni je plakati. → Ja imam plakati.“ (Veber 1859:20) Katičić navodi poseban oblik nominativa, koji se koristi u nepravilnoj kongruenciji, a to je oblik dvojine ili duala. Veber ga opisuje u morfologiji, ne u sintaksi

Genitiv je padež koji ima mnogo značenja i sintaktičkih uloga u rečeničnom ustrojstvu. Izražava pripradnost, podrijetlo, osobine, ima sintaktičku ulogu objekta izravnog u rečenici ako se odnosi na dio cjeline, neizravnog, ako pretpostavlja da glagolska radnja zahvaća cjelinu. Oba su autora opisala genitiv opsešno, navodeći glagole koji ga zahtijevaju. Katičić je glagole razvrstao u skupine, prema onome što pojedini izriču: odvajanje, oslobađanje, odbojno čuvstvovanje,

prisjećanje, igru, punjenje. Veber je, polazeći od gramatiličke uloge, ponudio sve glagole u jednoj skupini, naznačujući njihovu uporabu s prijedlozima i bez njih. Semantiku opisuje samo u genitivu koji izriče vrijeme; glagolima „koji znače osloboditi“ , genitivu svojstva. Katičić je još opisao objasnidbeni genitiv, genitiv sadržaja, izdvojio glagole koji znače „igru“ u genitiv igre, glagole koji znače „prisjećanje“ u genitiv sjećanja. Oba autora potvrđuju uporabu genitiva u usklikima: „Ter gle čuda!“ (Veber) „Žalibože vremena!“ (Katičić) Genitiv posvojni opisuju i Katičić i Veber, ali je razlika u načinu opisa. Veber opisuje kada se posvojnost izriče pridjevima, kada imenice moraju stajati u genitivu. Svoja je pravila podijelio u 4, odnosno 6 opisnih kategorija. Veber je u opisu genitiva pisao o sročnosti količinskih riječi, koju opisuje Stjepan Babić, u knjizi *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*. „Količinske riječi izriču količinu, a kad je ona veća od jedan, tada postoji određena mogućnost u izboru sročnosti.“ (Babić, 1998:67) U Prilogu 3 se nalazi tablica koja uspoređuje navode Babića i Vebera.

Katičić opisuje genitiv posvojni, unutar imeničkog atributa, dajući posebno mjesto u svom opisu redu riječi u rečenici, kada atribut stoji ispred, a kada iza svoje imenice. Partitivni genitiv s partitivnim riječima opisuje Veber, a Katičić pokazuje kakve sve imenice mogu biti u dijelnom genitivu. Genitiv ulogu ima i u niječnim rečenicama, kada dolazi na mjesto objekta u akuzativu. Veber je opisao tu pojavu, ali ju nije nazvao slavenskim genitivom. Dopunu u genitivu koju zahtijevaju neki pridjevi opisali su oba autora. Kod Vebera su ti pridjevi nešto brojniji. Ulogu genitiva u izricanju vremena kao i objekt u genitivu glagola s prijedlogom *na-* potvrđuju opisi oba autora. Osnova je razlika u opisu genitiva obaju autora, osim zastupljenosti semantičkog opisa, terminologija: ablativni genitiv, genitiv sjećanja, genitiv igre, genitiv svojstva, genitiv sadržaja, genitiv cjeline, slavenski genitiv. Sve su to novi su pojmovi u odnosu na Veberov opis značenja ovog padeža.

S genitivom, u Veberovu opisu, slažu se sljedeći prijedlozi: *do, duž, iz, kod, kraj, krom(osim), mjesto, od, oko, posle, preko, radi, sbog, razi, sred, tik, usled, vèrh, viš, s/sa, u, za*. U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) potvrđuju se ti prijedlozi s genitivom, ali se govori o učestalosti i stilskoj obilježenosti nekih u standardnom jeziku. Razliku u opisu čini prijedlog *radi (sbog)* koje Veber izjednačava i daje im značenje uzroka. U današnjoj normi *radi* ima značenje namjere, a *zbog* značenje uzroka. Prijedlog *krom (osim)* očituje se kao stilski obilježen i zastarjeli prijedlog. Potvrđen je u djelima Martića, Matoša, Gjalskoga ali je „jako zastario i teško je zamisliv suvremeni tekst u kojem bi se mogao upotrijebiti.“ Jednako slovi i za

prijedlog *razi*, koji se navodi kao „pokrajinski zastarjeo prijedlog.“³¹ Prijedlog *usljed*, novijeg je postojanja, ali se, prema napomenama jezičnih savjetnika izbjegava, „zbog spornog lika *uslijed-usljed*“ (str. 564) U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) navode se sljedeći prijedlozi s genitivom: *bez, čelo, do, duž, glede, ispred, ispod, izvan, kod, kraj, mjesto, nadno, nakon, nakraj, namjesto, naokolo, nasprama, nasred, navrh, niže, od, okolo, oko, onkraj, ovkraj, osim, podno, pokraj, ponad, poput, poradi, pored, poslije, posred, poviše, povrh, preko, prije, put, radi, sred, udno, ukraj, umjesto, uoči, usred, uzduž, van, više, vrh, zaradi, zbog, protiv, sprama, suprot, usprkos, unatoč, mimo, s, u, za*.

Veber polazi u opisu dativa od njegove semantičke uloge, opisujući **dativ** kao padež kojim se izriče svrha, koji znači oduzimanje ili davanje, izriče i broj godina s glagolima *biti* i *imati*, dolazi u usporedbama. Osnovno mu je značenje da se *nešto daje ili uzima*, a glagole koji zahtijevaju takvu objektnu dopunu navode oba autora. Katičić navodi drugi padežni objekt (poglavlje *Više objekata u raznim padežima*) koji zahtijevaju takvi glagoli, za razliku od Vebera. Npr.: glagol *dati* zahtijeva objekt u dativu i objekt u akuzativu. *Dadoh bratu knjigu. Želim ti sreću.*

Sljedeća značenja dativa navodi Veber: glagoli koji znače davanje ili uzimanje, u prisegama i zakletvama, u usporedbama, s nekim pridjevima, s neosobnm glagolima, s glagolima *napiti komu, nazdraviti komu* (...) u izražavanju broja godina s glagolima *biti* i *imati*, s glagolima *trebati* i *ne trebati* i u usklicima. Veber navodi i neosobne glagole *desiti se, dogoditi se* u rekciji dativa. Međutim, današnja norma je više naklonjena glagolu *dogoditi se*, dok se *desiti se*, izbjegava i ne dolazi u uporabi. Katičić, polazeći od gramatičke uloge dativa u objektu, navodi skupine glagola koji izriču oduzimanje, davanje, povoljnu djelatnost za koga, nepovoljnu djelatnost za koga, službu, pokoravanje, otpor, sličnost, dolikovanje, raspoloženja, kakvo je što za koga, način govorenja, priopćavnje, uklanjanje od neželjenih posljedica itd. Za razliku od Vebera, Katičić naglašava 5 glagola koja mogu stajati s oba padeža (s akuzativom i dativom), ali u izboru objektnog padeža pokazuju male razlike u značenju, koje bi govornik koji pazi na pomni izraz trebao uvažiti. Takvi se glagoli kod Vebera spominju samo u dativu: *pomagati*, (opisan je glagol pomoći, samo s dativom), *služiti* (opisan s dativom cilja), *savjetovati*, *smetati*, *suditi*. Veber je za glagol *suditi* naveo i mogućnost *suditi koga*, ali nije istaknuo razliku između uporabe dativa i akuzativa, a to je dubinska zahvaćenost objekta glagolskom radnjom, što je slučaj za objekt u akuzativu ovih glagola. Katičić navodi i glagol *voljeti* s jednakom mogućnošću rekcije, naglašavajući veliku razliku u značenju. Glagole *zapasti, dopasti* (kod

---

³¹ Opširnije o tome u Babić, Brozović, Težak, Škarić *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, 2007: 564.

Katičića još i *ići* i *doći*) svrstavaju oba autora i u akuzativ i u dativ. U odnosu na opis sintaktičkog djelovanja ovog padeža, širi, potpuniji, semantički određeniji opis glagola koji zahtijevaju objekt u dativu donosi Katičić, navodeći skupine glagola koji izriču npr. sličnost, otpor, pokoravanje. U jednome je ipak potpuniji Veber: navodi preko 30 pridjeva koji zahtijevaju dopunu u dativu, za razliku od Katičića, koji je naveo samo četiri pridjeva. Veber navodi i upitno odnosnu zamjenicu *čemu* ravnopravnoj upitu uzroka zašto, no upotrijebiti danas čemu umjesto zašto smatra se zastarjelim.

Prijedlozi su, koje Veber navodi s dativom, sljedeći: k/ka, prama, proti. U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) stoji o prijedlogu proti sljedeće: Prijedlog *proti* s dativom u 19. stoljeću bio je veoma čest. U 20. stoljeću postao je rijedak. Potkraj 20. stoljeća javila se povećana upotreba, ali je ubrzo jenjala, jer je njegovu ulogu preuzeo prijedlog *protiv* s genitivom.“ (str.563-564)

Prijedlog *prema* (*prama*) zahtijeva, u današnjoj normi dativ i lokativ, dok ga je starija norma (i Veber) svrstavala samo uz dativ. „Suvremena naša gramatika nudi kompromisno rješenje - svrstava *prema* uz dativ i uz lokativ, ali ne navodeći razloge takvom svrstavanju.“³² O prijedložnom padežnom izrazu *prema* s dativom pisala je Sanda Ham u knjizi *Jezik zagrebačke filološke škole*. Tijekom normiranja hrvatskoga jezika mijenjao se i normativni stav o prijedlogu *prema*, a jezikoslovci su se vodili „ili različitim naglasom dativa i lokativa, ili različitim osnovnim značenjima tih padeža“. (Ham, 1998:36) U suvremenom su jeziku dativ i lokativ potpuno sinkretizirani, nastavkom, naglaskom, a razlikuju se samo prijedlozima koji su različiti s za dativ i onima koji su različiti za lokativ. Kao zanimljiv i dobro opisan problem, spominje se Stevanovićevo rješenje. „Zanimljivo je pripomenuti da je Stevanovićev opis značenja prijedložnog izraza *prema* + dativ u okvirima opisa koji je i u Vebera a kada je riječ o istom značenju koje ima i k(a) + dativ. (...) Stevanović navodi kao ravnopravnu inačicu prijedlog *prama*, a prijedložnom izrazu *prema* (*prama*) + lokativ daje upravo sva ona ostala značenja koja su u Vebera za *prema* (*prama*) + dativ (osim k(a)/*prema* (*prama*) + dativ).

Veber, Slovnica hrvatska, 1876., 130./131.

prema + dativ

...da je uprav što na drugoj strani: Prama Pešti leži Budim

Prispodabljaću što s nječim: Ti traži hrđu prema sebi

---

³² Babić, 1991:729., prema Ham, 1998:37.

Mjerilo po kojem se prave slične stvari: ..prema ostalim velikim slovima..

M. Stevanović, Savremeni srpskohrvatski jezik, 1986., 518./520.

prema + lokativ

...mesto na suprotnoj strani: Prema lijevoj strani.. (Vojnović)

...jedan pored drugog radi poređenja: A naći će on prema sebi..(Matavulj)

S obzirom na što se nešto vrši: ...prema potrebama danog trenutka..“ (Ham, 1998:38-39)

Zamjerke ovom rješenju su pripadnost prijedloga prema u starijem književnom jeziku zagrebačke filološke škole prepoznatljiva je morfološki, padežnim imeničkim nastavkom za množinu. Navedena značenja ne mogu biti prepoznata kao lokativna, jer imenica uz prema ima uvijek nastavak za dativ množine, a nikada za lokativ množine.³³

Akuzativ je u gramatičkom ustrojstvu rečenice najčešće objekt, pa svoj opis akuzativa Veber počinje od gramatičke uloge akuzativa u naznačivanju objekta prijelaznih glagola. Govori o neprijelaznim glagolima koji postaju prijelazni: *preskočiti, obići, proći* itd. Navedeni se glagoli potvrđuju i u Katičićevu opisu (3. skupina glagola koji izriču odnose u vremenu i prostoru), ali nešto drugačije koncepcije. Katičić navodi 3 skupine prijelaznih glagola i njihove podskupine. Glagoli su svrstani u skupine prema onome što izriču (dakle počinje od gramatičke uloge, opisuje semantičku), npr. promjenu na predmetu, neovisno o glagolskom činu: *tvoriti, zatvoriti, izoštriti, dograditi*.. Glagoli koje navodi Katičić brojniji su, svrstani u skupine i lakše pregledni. Kod Vebera nema opširnog opisa prijelaznih glagola. Protezanje u vremenu koje se izriče priložnom oznakom u akuzativu opisano je kod oba autora. Tako Veber navodi da se akuzativom izriče vrijeme na pitanje koliko nešto traje, spominje dopunu *dana* u genitivu, ali i dvobroj/dvojinu koju opisuje kao morfološku kategoriju u morfologiji. Glagoli *moliti, prositi i tražiti* potvrđuju u Veberovu opisu tri načina slaganja (s dva objekta u akuzativu, s akuzativom osobe i prijedložnim izrazom, a akuzativom stvari, i prijedložnim izrazom od + osoba u genitivu) koje navodi i Katičić, osim prijedložnih izraza, koji nisu detaljno opisani. Katičić tom opisu (glagoli koji zahtijevaju dva objekta u akuzativu) dodaje i glagol *stajati/koštati*, koji kod Vebera ne dolazi u opisu akuzativa. Veber navodi neosobne glagole *boli me, mrzi me, svèrbi me*, i njima slični navedeni su kao glagoli koji zahtijevaju akuzativ, dok ih Katičić navodi isto s akuzativom, ali u različitim podskupinama, svrstavajući ih prema padežu u kojem stoji uzrok. Razlikuje

---

³³ Vidi opširnije o tome u Ham, 1998:38.-39.

mrziti kao glagol koji izriče osjećajni odnos u drugačijem značenju od izraza *mrzi me* kod Vebera i glagole *boljeti, dražiti, peći* (i njima slični) kojima osoba dolazi u akuzativu, a uzrok kao subjekt u nominativu. U opisanom se padežu može primjetiti razlika u opsežnosti i preciznosti opisa kod oba autora. Opis padežnoga značenja akuzativa koji donosi Katičić, potpuniji je i potvrđuje ono što je o akuzativu rekao i Veber. Katičić uz sve prijelazne glagole, navodi još i glagol *lagati*, koji se u suvremenom jeziku ne slaže s akuzativom, ali je potvrđen u starinskom, a dolazi s dopunom u akuzativu ili s predmetom laganja u akuzativu. Katičić navodi i glagole koji zahtijevaju kao prvi objekt akuzativ osobe, a kao drugi objekt genitiv stvari: *izbaviti, osloboditi, lišti, riješiti..* Navedeni su glagoli potvrđeni i kod Vebera, opisani u poglavlju genitiva. Ono što je Veber izostavio u svom opisu, glagoli su koji mogu zahtijevati objekt u instrumentalu ili akuzativu (*maknuti, gibati, mahnuti..*), a da im se odabirom objektnoga padeža mijenja značenje. Kod Katičića nalazimo i popis glagola koji zahtijevaju dva objekta, jedan u akuzativu, drugi u instrumentalu. O istome govori i Veber, u poglavlju instrumentala, navodeći da imenica, u koju se što promijenilo ili pretvorilo, stoji u instrumentalu. Katičić navodi i glagole koji znače kakvo govorenje, kao *reći, kazati, odgovoriti*, a zahtijevaju objekt u akuzativu i dativu. Kod Vebera izostaje opis tih glagola i u poglavlju akuzativa, ali i dativa. Akuzativ je kod Katičića opisan i u poglavlju *Više objekata u raznim padežima*, tako da se kod Katičića isprepliće npr. akuzativ s dativom.

Veber navodi sljedeće prijedloge s akuzativom: *kroz, niz, uz, med(medju), nad, pod, pred, na, o, po, u, za*. U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) navodi se sljedeće: *kroz, niz, uz, nuz, mimo, među, nad, pod, pred, u, za, na, o, po*. Prijedlog *ob* (u značenju *o*) navodi se kao zastjerelica. Prijedlog *med* se upotrebljava u značenju prijedloga *među*, kao pjesnički lik.³⁴ Pri usporedbi se ne uviđaju veća odstupanja i razlike od Veberova opisa.

Vokativ kao padež dozivanja, oslovljavanja navode oba autora, kao i subjektnu ulogu vokativa u epskom pjesništvu.

Lokativ, a kod Vebera *prepozicional* padež je ovisan o prijedlozima. Veber za njega kaže: „Inače ovaj padež stoji samo s predlozi, zato je nauk o njemu spojen s predlozi, koji isti padež zahtijevaju.“ (Veber 1859:44) Veber donosi detaljan opis *prepozicionala* s prijedlozima koje on zahtijeva, dok se kod Katičića, iz gore pomenutih razloga, na nešto manje od pola stranice govori o lokativu. Prijedlozi koji zahtijevaju lokativ su, prema Veberu, sljedeći: *pri, na, o, po, u*. U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) navode sljedeće: *pri, na, o, po, u*, ali

---

³⁴ Opširnije o tome u Pavešić, Težak, Babić u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika*, 1991:564.

i prijedlog *prema*, koji je zajednički dativu i lokativu, iako je prethodno u dativu opisan kao prijedlog s dativom, tako da mu uz lokativ nije mjesto.

Instrumental je padež oruđa ili sredstva, u tome se očituje njegova glavna semantička uloga. Gramatička uloga tog padeža ostvaruje se u njegovoj sintaktičkoj ulozi objekta, priložne oznake, predikatnog proširka. Instrumentalom se izriče pravac i mjesto prema kojemu se kreće glagolska radnja, način na koji se radnja vrši, vršitelj pasivne rečenice. Dolazi kao objekt s glagolima koji znače (u opisu Katičićevu) nekakvu zaokupljenost, igru, vladanje, zapovijedanje i upravljanje, trgovanje, s glagolima koji izriču raspoloženja, društvo, gibanje, miris, u zakletvama, promjenama i zamjenama. Veber opisuje promjene, zamjene, usporedbe, miris, način, uzrok i podrijetlo u gramatičkoj ulozi instrumentala, povratne glagole koji zahtijevaju instrumental. Opisuje i glagol *izvinjavati se* s instrumentalom, koji danas, ne pripada hrvatskom standardom jeziku. Umjesto njega dolaze glagoli *oprostiti* (osloboditi nekoga krivnje) ili *ispričati se*. Navodi i imenice koje stoje u instrumentalu u značenju podrijetla, kao *rod*, *glava*, a koje se kod Katičića ne pojavljuju. U opisu akuzativa bilo je riječi o glagolima *maknuti*, *gibati*, *mahnuti*, koji zahtijevaju akuzativ ili instrumental kao padež objekta, ali s razlikom u značenju, koju opisuje samo Katičić. Veber u opisu instrumentala navodi glagole koji znače pomaknuti stvar s mjesta na mjesto. Jednak je, kod oba autora sintaksi i opis rečenica u kojima takav glagol izostaje, ali imenica stoji u instrumentalu. Kod Katičića: „Ta pasja gesta nogom.“ (Katičić, 2002:125) Kod Vebera: „Ili loncem od kamen, ili kamenom o lonac, teško loncu svakojako“. (Veber, 1859:49-50) Pridjeve koji zahtijevaju dopunu u instrumentalu navode oba autora, kao i instrumental u imenskom dijelu predikata s glagolima *zvati*, *imenovati*, *smatrati*. Veber navodi i izricanje ljudske dobi instrumentalom, npr: „Děvom vila, a nevom gnjila“, ali se takav način izricanja starosti smatra stilski obilježenim.

U prijedložnom se instrumentalu pojavljuju sljedeći prijedlozi: *s/sa*, *za*, *med(medju)* *nad*, *pod*, *pred*. (Veber) U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) navodi se isto: *s/sa*, *za*, *među*, *nad*, *pod*, *pred*.

Literatura

1. Adolfo Veber Tkalčević, 1859. *Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije*, Beč
2. Diana Stolac, *Fluminensia*, god.16. 2004. *Metodološki problemi istraživanja sintakse u starim hrvatskim gramatikama*
3. Ivo Frangleš, Aleksandar Flaker, Ricardo Picchio, Nullo Minissi, 1986. *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb
4. Ivo Pranjković, 1999. *Jezikoslovne rasprave i članci*, Matica hrvatska, Zagreb
5. Ivo Škarić, Stjepan Babić, Stjepko Težak, Dalibor Brozović 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
6. Radoslav Katičić, 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Nakladni zavod Globus, Zagreb
7. Sanda Ham, 1998. *Jezik zagrebačke filološke škole*, Neotradicija, Osijek
8. Sanda Ham, 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
9. Sanja Cvetko 2011. *Rasprave o Katičićevoj sintaksi*, Hrvatistika
10. Stjepan Babić, 1998. *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*, Matica hrvatska, Zagreb
11. Stjepko Težak, Stjepan Babić, 2009. *Gramatika hrvatskoga književnoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Školska knjiga Zagreb